

לקוטי תורה • פרשת ואתחנן • מאמר 4

וידעת היום והשבות אל לבבך וגו'

”וידעת היום והשבות אל לבבך”

את ה' כפי שהוא ממלא את העולמות אפשר לדעת ולהרגיש, אך את ה' כפי שהוא נעלה מהם ואינו משתנה בעקבות קיומם אפשר רק להאמין. התורה והמצוות, שמקיימים ”היום” בעולם הזה, מטפחות את האמונה עד שהיא נעשית לידיעה מורגשת, כפי שיהיה בשלמות לעתיד לבוא.

מוקדש לכבוד

מוקדש לכבוד הגאון המקובל רבי לוי יצחק שניאורסאהן זצ”ל

אבי הרבי, רבי לוי יצחק

LikuteiTorah.com

הפרשה החסידית

/likuteitorah.com/he/likutei-torah/vaeschanan/4

הנקודה

את ה' כפי שהוא ממלא את העולמות אפשר לדעת ולהרגיש, אך את ה' כפי שהוא נעלה מהם ואינו משתנה בעקבות קיומם אפשר רק להאמין. התורה והמצוות, שמקיימים "היום" בעולם הזה, מטפחות את האמונה עד שהיא נעשית לידיעה מורגשת, כפי שיהיה בשלמות לעתיד לבוא.

כל קטע: לשון המאמר, אחר כך התרגום, ואחר כך ביאור קצר תחת קו זהב. המספרים הקטנים בלשון המאמר מפנים להערות שבסוף.

המאמר בקצרה

המאמר שואל מדוע משה אומר "וידעת היום" לאחר שכבר אמר "אתה הראת לדעת", ומדוע קריאת שמע נפתחת במילים "לעשות בארץ". אדמו"ר הזקן מבחין בין שתי מצוות: ידיעה ואמונה. העובדה שה' בורא ומקיים את כל הדברים אינה בגדר אמונה ממש: היא נתפסת, כפי שהנשמה נתפסת באמצעות גוף חי ("מבשרי אחזה אלוקה"), ולכן התורה מכנה אותה דעת — ידיעה מורגשת ויציבה. ידיעה זו מתייחסת לה' כפי שהוא ממלא את העולמות. ה' כפי שהוא סובב אותם, ואינו משתנה, "כקודם שנברא העולם", הוא למעלה מכל תפיסה שכלית, ועליו שייכת אמונה בלבד. יש "לגדל" את האמונה: תורה, תפילה, צדקה ורמ"ח מצוות מורידות את האור הסובב אל "ארץ" האמונה, הנובעת מ"חלב" של אהבה הולכת וגדלה ומ"דבש" של תענוג. תחת האור הממלא את העולמות, ההיסטוריה וכל אדם עולים ויורדים, ולכן אין לאדם להתייחס. הידיעה השלמה תבוא עם סילוק הרע, אך "היום", באמצעות הכנעת הרע והפיכתו לטוב, מגיעים ל"וידעת".

מבנה

1	השאלות	2-11
	מדוע נאמר שוב "וידעת", מה פירוש "היום", ומדוע קריאת שמע נפתחת במילים "לעשות בארץ"; ידיעה ואמונה הן שתי מצוות, והאמונה בכורא אינה אמונה ממש.	
2	ראיית ה' באמצעות הבריא	4-31
	כפי שהנשמה נודעת באמצעות הגוף החי, כך ה' נתפס באמצעות העולמות החיים, הגשמיים והרוחניים; זוהי דעת — הכרה והרגשה החקוקות עמוק בלב.	
3	אמונה בה' שלמעלה מהעולמות	51
	הידיעה מתייחסת לאור הממלא את העולמות; האור הסובב, המצוי בכל מקום אך אינו משתנה בעקבות העולמות, למעלה מן השכל והוא מושא האמונה האמיתית.	
4	טיפוח האמונה	8-61
	"רעה אמונה": התורה, רמ"ח המצוות, הצדקה, הקרבת נפש והתפילות שבאו במקומם מורידים את האור הסובב, עד ש"הארץ", האמונה, תהיה "מלאה דעה".	
5	ארץ זבת חלב ודבש	10-91
	קריאת שמע מבקשת להפוך את אלוהי האמונה ל"אחד" בידיעה גלויה; האמונה נעשית ארץ של חלב — אהבה הולכת וגדלה — ושל דבש — תענוג, כדי ש"צדיק באמונתו יחיה".	

תחת האור הממלא את העולמות ההיסטוריה והאדם הפרטי עולים ויורדים, ולכן אסור להתייחס לעולם; בתי המקדש חרבו בגלל "אמונות" שקריות, שהן בבואה של האמונה הקדושה שלמעלה מן השכל.

"אתה הראת" היא ידיעת האור הממלא את העולמות; "יודעת היום" היא ידיעת האור הסובב, שאליה מגיעים בעולם הזה באמצעות הכנעת הרע והפיכתו לטוב, והיא נרמזת באותיות הגדולות של קריאת שמע.

ידיעה (דעת) דעת

הכרה והרגשה של אמת, המוחזקת בעומק כזה שהמחשבה אינה מסיחה ממנה לעולם; היא מתייחסת לה' כפי שהוא ממלא את העולמות.

אמונה אמונה

אמונה בדבר שאין השכל יכול לתפוס: ה' כפי שהוא נעלה מהעולמות ואינו משתנה בעקבותיהם. יש לטפח אותה עד שגם היא תהיה לידיעה מורגשת.

האור הממלא את כל העולמות (ממלא כל עלמין) ממלא כל עלמין החיות האלוקית שבתוך כל נברא, כמו נשמה בתוך גוף; היא נתפסת, והיא שייכת לתחום השינוי, המדרגות והעולם הבא.

האור הסובב את כל העולמות (סובב כל עלמין) סובב כל עלמין אין הכוונה למקום שמעל העולמות: ה' מצוי בתוכם אך אינו מושפע מהם – "כקודם שנברא העולם", ואחד הוא בארץ למטה כמו בשמים למעלה.

חלב ודבש חלב ודבש

חלב הוא צמיחת האהבה והיראה מהעלם לגילוי; דבש הוא המתיקות והתענוג שבהתבוננות בטרנסצנדנטיות של ה' ובקרבתו לישראל.

הכנעה והפיכה (אתכפיא ואתהפכא)

הכנעת היצר הרע והפיכתו לטוב, שאפשריות רק "היום", בעולם הזה, באמצעות התורה והמצוות.

זה לעומת זה זה לעומת זה

לכל כוח של קדושה יש מקבילה; האמונה שלמעלה מן השכל משתקפת באמונות שקריות, כגון אמונה בנביאי שקר או בבעלי לשון הרע.

קטע 1 • 11-2

השאלות

1 וידעת היום¹ והשבות אל לבבך וגוי. הנה יש להבין הלא כבר נאמר אתה הראת לדעת² וגוי. ומהו עוד וידעת גם מהו היום.

”וידעת היום והשבות אל לבבך” וגוי. והנה יש להבין: הרי כבר נאמר ”אתה הראת לדעת” וגוי. מה מוסיף אפוא ”וידעת” וגם, מה פירוש ”היום”?

המאמר פותח בדברים ד, לט, מתוך דברי משה בפרשת ואתחנן. כמה פסוקים קודם לכן (ד, לה) כבר אמר משה: ”אתה הראת לדעת כי הוי” הוא האלקים”, ולכן שואל אדמו”ר הזקן מה מוסיפה הידיעה השנייה, ומדוע מודגש ”היום”.

אך הנה אחר מתן תורה שראו פנים אל פנים ושמעו בעצמם עשרת הדיברות אמרו אם יוספים אנחנו לשמוע וגוי קרב אתה ושמע³ וגוי.⁴

אולם, לאחר מתן תורה, כשראו פנים אל פנים ושמעו בעצמם את עשרת הדיברות, אמרו: ”אם יוספים אנחנו לשמוע” וגוי, ”קרב אתה ושמע” וגוי.

לפני שהוא משיב, הוא מזכיר את המעמד בסיני כפי שהוא מתואר מחדש בדברים פרק ה. העם שמע את עשרת הדיברות מפי ה' עצמו, ולאחר מכן, מחשש שימותו אם יוסיפו לשמוע, ביקשו משה להתקרב ולשמוע את שאר הדברים עבורם.

2 והקב”ה הסכים על ידם ואמר היטיבו כל אשר דברו⁵ וגוי לך אמור להם⁶ וגוי. וכתוב וזאת המצוה וגוי לעשות בארץ⁷ וגוי עד ארץ זבת חלב ודבש.⁸

והקדוש ברוך הוא הסכים לדבריהם ואמר: ”היטיבו כל אשר דיברו” וכו’, ”לך אמור להם” וכו’. ונאמר: ”וזאת המצווה” וכו’, ”לעשות בארץ” וכו’, עד ”ארץ זבת חלב ודבש”.

ה' אישר את בקשת העם ואמר: ”היטיבו כל אשר דיברו” (דברים ה, כה), והורה למשה לשלוח אותם בחזרה לאוהליהם (ה, כז). לאחר מכן מובאים דברי הפתיחה של דברים ו, שבהם משה מתחיל ללמד את המצוות ”לעשות בארץ”; הקטע מסתיים במילים ”ארץ זבת חלב ודבש” (ו, ג).

וכתוב בתריה שמע ישראל⁹ הוי אלקינו הוי אחד ואהבת וגוי שהיא המצוה הראשונה שנצטוו אחר עשרת הדברות מפי משה.

ובהמשך נאמר: ”שמע ישראל, הוי אלקינו, הוי אחד”, ”ואהבת” וכו’, וזוהי המצווה הראשונה שנצטוו עליה מפי משה לאחר עשרת הדיברות.

מיד לאחר הפסוקים האלה מופיעה פרשת שמע (דברים ו, ד-ה). אדמו”ר הזקן מציין שזו המצווה הראשונה שקיבלו ישראל באמצעות משה, לאחר ששמעו את עשרת הדיברות מפי ה' עצמו.

וצריך להבין למה הקדים לומר וזאת המצוה וגו' לעשות בארץ וגו' דהא פרשה שמע חובת הגוף היא ונוהגת בין בארץ כו'.

וצריך להבין מדוע נאמר תחילה "וזאת המצוה" וכו', "לעשות בארץ" וכו', שהרי פרשת שמע היא חובת הגוף, ונוהגת בין בארץ ובין בחוץ לארץ.

כאן מתעוררת השאלה: קריאת שמע היא "חובת הגוף", כלומר חיובה חל על האדם בכל מקום, בארץ ישראל ומחוצה לה. לכן תמוה מדוע התורה מקדימה לה את המילים "לעשות בארץ", כאילו מדובר במצווה הקשורה דווקא לארץ.

ולהבין כל זה צריך להקדים ביאור ענין דעת וענין אמונה שהם שתי מצות כי הנה כתיב דע את אלהי אביך וגו'

כדי להבין את כל זה, יש להקדים ולבאר את עניינם של דעת ושל אמונה, שהן שתי מצוות. שהרי נאמר: "דע את אלקי אביך" וכו'.

כדי להשיב על כך, אדמו"ר הזקן מבחין תחילה בין שתי מצוות נפרדות: דעת ה' ואמונה בו. הפסוק המוכיח את ענין הדעת הוא ציווי של דוד המלך לשלמה: "דע את אלקי אביך".

(בד"ה א' כ"ח ט') (דרי"ל [דרוזה לומר] בחיי דעת והשגה ממש ועד"ז פי' בשל"ה [בשני לוחות הברית] בפרק בעשרה מאמרות מאמר א').

(דברי הימים א כח, ט) (כלומר, בחינת דעת והשגה ממש; וכעין זה פירש השל"ה בפרק "בעשרה מאמרות", מאמר א').

הפסוק הוא בדברי הימים א כח, ט. אדמו"ר הזקן מוסיף ש"דע" פירושו שם ידיעה והשגה ממש, כפי שמבואר גם בשל"ה. בהערת קה"ת מצוטט השל"ה המביא את דברי חובת הלבבות: מעבר לאמונה הקבועה בלבך מאביך, במסורת העוברת מאיש לרעהו, דע אותו בעצמך, באמצעות הבנתך שלך.

וכתיב ויאמינו בהוי"ה¹⁰ (ועיין ברכות בשלח פכ"ג ע"פ תשורי מראש אמנה¹¹.¹² ובשה"ש [ובשיר השירים] רבה בפסוק אתי מלבנון).¹³

וכן נאמר: "ויאמינו בהוי"ה" (ועיינו במדרש רבה, בשלח, פרק כג, על הפסוק "תשורי מראש אמנה"; ובשיר השירים רבה, על הפסוק "אתי מלבנון").

הפסוק המוכיח את ענין האמונה הוא שמות יד, לא, שנאמר לאחר קריעת ים סוף: "ויאמינו בהוי"ה". המדרש שהוא מצטט (שמות רבה כג) דורש את "תשורי מראש אמנה" כרמז לאמונה: ישראל זכו לשיר על הים בזכות האמונה בלבד. שיר השירים רבה מציין שאדם עשוי לראות ובכל זאת לא להאמין, ומשבח את האמונה שגילו ישראל עוד במצרים.

והענין כי באמת זה שהעולם קורין בשם אמונה להאמין מה שהקב"ה מחיה את כולם הוא ברא והעניין הוא, שלאמיתו של דבר, הדבר שהעולם מכנה "אמונה" — להאמין שהקדוש ברוך הוא מחיה את כולם, [ושהוא] ברא

כעת מעלה אדמו"ר הזקן טענה מפתיעה: מה שבני אדם מכנים בדרך כלל "אמונה" — שה' מחיה את כל הנבראים וברא הכול יש מאין — אינו באמת אמונה.

את כל העולמות מאין ליש טועים הם שאין צריך לזה אמונה שהרי זה נרגש בבחי' ראייה הגם שאינו רואה בעיני בשר הרי זה כאילו רואה.¹⁴

את כל העולמות מאין ליש — טועים הם; אין צורך באמונה לשם כך, שהרי הדבר מורגש בבחינת ראייה: אף שאינו רואה זאת בעיני בשר, הרי זה כאילו הוא רואה.

אין צורך באמונה כדי לדעת שה' בורא את העולם ומחיה אותו, משום שהאדם יכול לחוש בכך כמעט כפי שהוא רואה. איש אינו רואה את ה' בעיני בשר, ובכל זאת האמת שבדבר גלויה כל כך, עד שהיא "כאילו רואה".

קטע 2 • 31-4

ראיית ה' באמצעות הבריאה

3 וע"ז נאמר ומבשרי אחזה אלוה¹⁵ אחזה דייקא. והיינו מבשרי שכמו בבשרי בשביל שרואה חיות הגוף וקיומו יודע ומרגיש כי נפשו היא בו שהיא היא המחיה את הגוף ובלעדה אין חיות וקיום לגוף.

על כך נאמר: "ומבשרי אחזה אלוה" — "אחזה" דווקא. כלומר, "מבשרי": כשם שבאדם, מכיוון שהוא רואה את חיי הגוף ואת קיומו, הוא יודע ומרגיש שנפשו נמצאת בו, ושהיא זו המחיה את הגוף, ובלעדיה אין לגוף חיים וקיום.

הפסוק הוא איוב י"ט, כ"ו, ואדמו"ר הזקן מדגיש את הפועל שבו: איוב אומר "אחזה", ולא "אני מאמין". האדם אינו רואה את נפשו, אך מכיוון שהוא רואה את גופו חי ומתפקד, הוא יודע ומרגיש שהנפש נמצאת בו; כך הוא "רואה" את ה'.

כך אחזה אלוה מאחר שרואין את העולמות שהם כמו גוף גדול מהארץ לרקיע מהלך¹⁶ ת"ק שנה כו'. כך גם "אחזה אלוה": מכיוון שרואים את העולמות, שהם כגוף גדול — מן הארץ ועד לרקיע מהלך חמש מאות שנה וכו'.

בדומה לכך, העולמות שנבראו הם גוף עצום אחד; בתלמוד (חגיגה י"ג ע"א) נאמר שמן הארץ ועד לרקיע בלבד יש מהלך של חמש מאות שנה. כשאדם רואה את ה"גוף" הגדול הזה מתקיים ומתפקד, הוא תופס את האלוקות המחיה אותו, כפי שהוא תופס את הנפש בגוף חי.

4 וכן אפילו דברים רוחניים כמו מלאכים ונשמות כו' הן כגוף לגבי החיות שבתוכם מא"ס ב"ה המהווה והמחי' [והמחיה] אותם ומקיימם כמ"ש שאו מרום עיניכם וראו¹⁷ מי ברא אלה וידיעה זו מורגשת כאילו רואה כו'.

וכך גם דברים רוחניים, כמו מלאכים ונשמות וכו', הם כגוף ביחס לחיות האלוהית מאין סוף, ברוך הוא, המהווה אותם, מחיה אותם ומקיים אותם, כמו שנאמר: "שאו מרום עיניכם וראו: מי ברא אלה?" וידיעה זו מורגשת כאילו האדם רואה וכו'.

כך הדבר גם בנוגע לנבראים רוחניים. מלאכים ונשמות הם "גופים" ביחס לחיות האלוהית מאין סוף, הבוראת אותם, מחיה אותם ומקיימת אותם. קריאתו של ישעיהו, "שאו מרום עיניכם וראו: מי ברא אלה?", מלמדת שידעה זו באה מתוך הסתכלות ומורגשת כאילו האדם רואה אותה.

וזהו לשון אחזה ולכן אין זה נקרא בשם אמונה בלשון הקודש אלא בשם דעת כי דעת הוא לשון הכרה והרגשה

וזהו פירוש הביטוי "אחזה". לכן בלשון הקודש אין קוראים לכך "אמונה", אלא "דעת", שכן דעת היא לשון של הכרה והרגשה.

זו הסיבה שאיוב משתמש בפועל "אחזה", ובלשון הקודש מכנים מודעות זו "דעת" ולא "אמונה". דעת פירושה הכרה והרגשה: דבר שאדם חש באופן ישיר, ולא רק מקבל כאמת.

וגם דעת הוא העמקת הלב שלא יסיח דעתו מזה ויהיה לו לזכרון לפניו תמיד שלא ישכח ויסור מלבו. משא"כ הרהור בעלמא לא עביד מידי¹⁸ דהרהור לאו כדבור דמי.¹⁹

דעת היא גם העמקת הדבר בלב, כך שהאדם אינו מסיח את דעתו ממנו, והוא עומד תמיד לנגד עיניו כזיכרון, כדי שלא ישכח אותו ושהוא לא יסור מלבו. לעומת זאת, מחשבה גרידא אינה פועלת דבר, שכן הרהור אינו כדיבור.

דעת פירושה גם קשר עמוק של הלב עם הדבר שאדם יודע, כך שדעתו אינה פונה ממנו והוא אינו נשכח. לעומת זאת, מחשבה גרידא אינה פועלת דבר: הגמרא (ברכות כ"ב) מלמדת שהרהור בדברים אינו כדיבורם, והזהיר אומר שמחשבה לבדה אינה פועלת דבר.

קטע 3 • 51

אמונה בה' שלמעלה מהעולמות

5 ב אך הנה דעת והרגשה²⁰ זו היא בבחי' ²¹ ממלא כל עלמין (ולכן נק' בחי' ממכ"ע [ממלא כל עלמין] בשם עלמא דאתגליא כמ"ש בד"ה ונקדשתי בתוך בניי [בני ישראל]),²²

2. אולם ידיעה והרגשה זו הן בבחינת ממלא כל עלמין (ולכן נקראת בחינת ממלא כל עלמין "העולם הנגלה", כפי שמבואר במאמר המתחיל "ונקדשתי בתוך בני ישראל"),

סעיף 2 מסייג את הדברים שנאמרו. הידיעה המורגשת שתוארה שייכת לה' כפי שהוא ממלא את כל העולמות — החיות שנכנסת לכל נברא לפי מידתו. לכן בחינה זו נקראת "העולם הנגלה", כפי שמבואר במאמר על "ונקדשתי" בפרשת אמור.

אבל בבחי' סובב כל עלמין כתיב אני הוי' לא שנית²³ (ועי' זח"ב [זהר חלק ב'] ס"פ תרומה קע"ו א', ח"ג [חלק ג'] קל"ז ב')²⁴

אבל על בחינת סובב כל עלמין נאמר: "אני הוי' לא שנית" (ראו זוהר, חלק ב', בסוף פרשת תרומה, 176a; חלק ג', 137b),

על הי' כפי שהוא סובב את כל העולמות, ואינו נכנס לתוכם, נאמר במלאכי ג, ו: "אני הוי' לא שנית". בריאת העולמות וקיומם אינם משנים מאומה לגביו.

ואתה הוא קודם²⁵ שנברא העולם כו' שאינו בגדר עלמין כלל רק בחי' מלכותך לבדה היא מלכות כל העולמים²⁶

ו"אתה הוא קודם שנברא העולם" וכו', שהרי הוא כלל אינו בגדר עולמות. רק בחינת "מלכותך" לבדה היא "מלכות כל העולמים",

התפילה "אתה הוא עד שלא נברא העולם, אתה הוא משנברא העולם" אומרת אותו הדבר: ביחס אליו אין העולמות תופסים מקום. רק "מלכותך" (תהילים קמה, יג) קשורה לעולמות, ואדמו"ר הזקן מוסיף את המילה "לבדה": המלכות לבדה היא השולטת בהם.

דהיינו בחי' זיו והארה ממדת מלכותו ית' כמאמר בשכמל"ו [ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד]²⁷ שם כבוד מלכותו²⁸ ולא מלכותו עצמה.

כלומר, בחינה של זיו והארה ממדת מלכותו יתברך, כמאמר: "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד" — שם כבוד מלכותו, ולא מלכותו עצמה.

גם זו אינה מלכותו של הי' עצמה, אלא רק זיו והארה ממנה. לכן אומרים "ברוך שם כבוד מלכותו": מה שמגיע לעולמות אינו מלכותו עצמה, אלא רק הי' שם של "כבוד" מלכותו.

ועי' אמרו רז"ל [רבתינו זכרונם לברכה] עד שלא²⁹ נברא העולם היה הוא ושמו בלבד³⁰ שגם שמו היא מדת מלכותו היא בבחי' לבדו וכמ"ש כי נשגב שמו לבדו³¹ רק הודו וזיוו של שמו על ארץ כו'

ועל כך אמרו רבתינו זכרונם לברכה: "עד שלא נברא העולם היה הוא ושמו בלבד" — שגם שמו, שהיא מידת מלכותו, היא בבחינת "לבדו", וכמו שנאמר: "כי נשגב שמו לבדו"; רק "הודו" וזיוו של שמו הם "על הארץ" וכו'.

מאמר חז"ל (פרקי דרבי אליעזר ג), "עד שלא נברא העולם היה הוא ושמו בלבד", מלמד שגם שמו, מידת המלכות, היה אז כלול בו, "לבדו". וכן נאמר בתהילים קמה, יג: "כי נשגב שמו לבדו"; רק "הודו", זיו משמו, מגיע אל "הארץ".

(ועי' מזה בד"ה לכן אמור³² לבניי [לבני ישראל] ובד"ה קחו מאתכם תרומה³³ ובד"ה יביאו לבוש מלכות³⁴ ובד"ה ובכואה לפני המלך ובד"ה שיר השירים³⁵ ובד"ה קול דודי),³⁶ ונקרא

(ראו על כך במאמר המתחיל "לכן אמור לבני ישראל", ובמאמרים המתחילים "קחו מאתכם תרומה", "יביאו לבוש מלכות", "ובכואה לפני המלך", "שיר השירים" ו"קול דודי"). והוא נקרא

אדמו"ר הזקן מונה מאמרים בתורה אור ובלקוטי תורה המפתחים את הרעיון של "הוא ושמנו בלבד". לאחר מכן הוא מתחיל להגדיר מה פירוש "סובב כל עלמין".

הוא ית' בשם סובב כל עלמין שאין העולמות תופסים מקום נגדו שחיותו המתפשט תוך העולמות אינו כדמיון הנשמה המתלבשת ממש תוך הגוף ומתפעלת ממקרי הגוף וממקרי המקום והזמן קור וחום כו', הוא יתברך בשם "סובב כל עלמין", משום שהעולמות אינם תופסים מקום ביחס אליו. החיות שלו המתפשטת בתוך העולמות אינה דומה לנשמה המתלבשת ממש בתוך הגוף ומושפעת מאירועי הגוף ומאורעות המקום והזמן, כגון קור וחום וכו',

"סובב" אינו מתאר מקום. משמעותו היא שהעולמות אינם תופסים "מקום" ביחס לה': החיות שלו אינה דומה לנשמה שבגוף, הכלואה ממש בתוכו ומושפעת ממה שקורה לגוף ומהסביבה שלו, כגון חום וקור.

אבל לפניו ית' הגם שנמצא למטה כמו למעלה אינו נתפס בגדר מקום ח"ו [חס ושלום] ומעלה ומטה שוין ואין הפי' סוכ"ע שהוא מלמעלה מן העולמות אלא הוא

אבל לפניו יתברך, אף שהוא נמצא למטה כמו למעלה, אין הוא נתפס, חס ושלום, בגדר מקום, ולמעלה ולמטה שווים. ואין פירוש "סובב כל עלמין" שהוא למעלה מן העולמות, אלא הוא

ה' נמצא למטה כמו למעלה, ואף על פי כן אינו מוגבל כלל במקום; לכן למעלה ולמטה שווים לגביו. מכאן ש"סובב" אינו פירושו שהוא מרחף מעל העולמות מבחוץ.

נמצא בתוך העולמות ג"כ ואעפ"כ [ואף על פי כן] הוא בבחי' סוכ"ע וזהו והקדוש בשמים ובארץ³⁷ שלפי שהוא קדוש ומובדל הוא בחי' סובב כל עלמין לכן הוא שוה ממש בארץ מתחת

הוא נמצא גם בתוך העולמות, ואף על פי כן הוא בבחינת סובב כל עלמין. וזהו [פירוש] "והקדוש בשמים ובארץ": משום שהוא קדוש ומובדל, הוא בבחינת סובב כל עלמין, ולכן הוא ממש אותו הדבר בארץ למטה

הוא נמצא גם בתוך העולמות, ואף על פי כן גם שם הוא "סובב" — העולמות אינם משנים אותו. לכן נאמר בתפילת ישתבח "והקדוש בשמים ובארץ": משום שהוא קדוש ומובדל מן העולמות, הוא ממש אותו הדבר בארץ למטה כפי שהוא בשמים למעלה.

כמו בשמים ממעל³⁸ (והמלך הגדול היינו בחי ממלא כל עלמין התפשטות גדולת מלכותו ית' כי ולגדולתו אין חקר³⁹ כתיב וכתוב אלף אלפים^{40,41} כו' וע' בזח"א [בזהר חלק א] דרל"ט א'. ויגש דר"ו ע"ב ויחי דרל"ז א'. ח"ג [חלק ג'] דקע"א סע"א [סוף עמוד א])

כמו בשמים ממעל. (ו"המלך הגדול" הוא בחינת ממלא כל עלמין, התפשטות גדולת מלכותו יתברך; שהרי נאמר "ולגדולתו אין חקר", ונאמר "אלף אלפים" וכו'. ועיין בזהר, חלק א, 239a; ויגש, 206b; ויחי, 237a; חלק ג, 171a, סוף צד א.)

הדברים מזכירים את הפסוק בדברים ד, לט: "בשמים ממעל ועל הארץ מתחת". בהגהה זו, שלפי הערת קה"ת היא משל אדמו"ר הזקן עצמו, הוא מסביר את המילים הקודמות בתפילת ישתבח, "המלך הגדול", כבחינת ממלא כל עלמין — התפשטות גדולה של מלכותו: "ולגדולתו אין חקר" (תהילים קמה, ג), ו"אלף אלפים" משמשים אותו (דניאל ז, י).

שאינו בגדר עלמין ואין העולמות פועלים בו שום שינוי ח"ו [חס ושלום] וכמו מקודם שנברא העולם ובבחי' זו לא שייך דעת והרגשה שאין נתפס בשום שכל והשגה איך אין שינוי לפניו ית'

שהרי הוא אינו בגדר עולמות, והעולמות אינם פועלים בו שום שינוי כלל, חס ושלום, וכמו שהיה קודם שנברא העולם. ובבחינה זו לא שייכים דעת והרגשה, כי שום שכל והשגה אינם יכולים לתפוס כיצד אין שינוי לפניו יתברך;

בבחינה זו העולמות אינם פועלים בו שום שינוי כלל; הוא בדיוק כפי שהיה קודם הבריאה. כיצד יכולים להיות עולמות בלי שיחול בו שינוי — דבר זה הוא מעבר להשגתו של כל שכל, ולכן דעת והרגשה אינן שייכות כאן.

אלא זו היא בחי' אמונה⁴² להאמין בה' שהוא ית' אינו בגדר עלמין ולפניו כחשיכה כאורה^{43,44} (ועמ"ש מזה בד"ה וירא ישראל כו' ויאמינו בהוי'): 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61.

אלא שזו בחינת האמונה: להאמין בה' שהוא יתברך אינו בגדר עולמות, ולפניו "כחשכה כאורה" (עיין במה שנכתב על כך במאמר המתחיל "וירא ישראל" וכו', "ויאמינו בהוי").

כאן מקומה של האמונה: להאמין שה' הוא מעבר לגדרי העולמות, ולכן לפניו, כלשון תהילים קלט, יב, "כחשכה כאורה". להרחבה מפנה אדמו"ר הזקן למאמרו בתורה אור על הפסוק "וירא ישראל... ויאמינו בהוי".

קטע 4 • 61-8

טיפוח האמונה

6 ג והנה כתיב שכן ארץ ורעה אמונה⁶² פ"י ורעה מפרנס שצריך לפרנס ולהמשיך מזון להגדיל את האמונה עד שתהיה קבועה בלב האדם ג"כ בבחי' דעת והרגשה וכאלו רואה כו'

3. והנה נאמר: "שכן בארץ ורעה אמונה". "ורעה" פירושו יפרנס: צריך לפרנס ולהמשיך מזון כדי להגדיל את האמונה, עד שתקבע גם בלבו של האדם בבחינת דעת והרגשה, כאילו הוא רואה וכו',

סעיף ג עובר מהגדרת האמונה לעיסוק בהגדלתה. בתהילים לו, ג נאמר "ורעה אמונה", והפועל מתאר רועה שמאכיל ומכלכל. יש להזין את האמונה עד שתורגש בלב באותה יציבות שבה מורגש דבר הנודע לאדם, כמעט כאילו הוא רואה אותו.

וכמו שיהיה לעתיד לבא כדכתיב ומלאה הארץ דעה^{64, 63} פ"י הארץ היא האמונה שנק' בשם ארץ⁶⁵ שהיא המדרגה התחתונה שאין בה גילוי אלא אמונה בלבד

כפי שיהיה לעתיד לבוא, כמו שנאמר: "ומלאה הארץ דעה". כלומר, "הארץ" היא האמונה, שנקראת "ארץ" מפני שהיא המדרגה התחתונה, שאין בה גילוי אלא אמונה בלבד.

כך יהיה לעתיד לבוא, כאשר "הארץ תמלא דעה" (ישעיהו יא, ט). אדמו"ר הזקן מפרש את "הארץ" כאמונה: היא נקראת "ארץ" משום שהיא המדרגה התחתונה, שבה אין דבר מתגלה ויש רק אמונה; ולעתיד לבוא אותה אמונה עצמה תתמלא בדעת.

כי נעוץ תחלתן בסופן^{66, 67} שאין גילוי תחלתן אלא בבחי' סופן ובחי' אמונה זו תהיה מלאה דעה שתהיי [שתהיה] בבחינת הכרה והרגשה וכאלו רואה וכו'.

כי "נעוץ תחילתן בסופן": תחילתן מתגלה רק בבחינת סופן. ובחינת אמונה זו תהיה "מלאה דעה", כך שתהיה בבחינת הכרה והרגשה, כאילו האדם רואה וכו'.

בספר יצירה א, ז נאמר שתחילת הספירות "נעוצה בסופן". לכן המדרגה העליונה ביותר, ה' שלמעלה מהעולמות, מתגלה דווקא במדרגה התחתונה, האמונה; לעתיד לבוא תהפוך האמונה הזאת להכרה ולהרגשה ישירה.

וכמ"ש ונגלה כבוד⁶⁸ ה' וראו כל בשר יחדו כו' והמשכה זו להיות הגדלת האמונה הוא ע"י תורה ומצות

וכמו שנאמר: "ונגלה כבוד הוי' וראו כל בשר יחדיו" וכו'. והמשכה זו, שבאמצעותה האמונה גדלה, נעשית על ידי תורה ומצוות.

ישעיהו מ, ה מבטיח ש"כל בשר יחדיו" יראו את כבוד ה': מה שכיום מאמינים בו בלבד ייראה. התורה והמצוות ממשיכות את ההגדלה הזאת של האמונה.

(ועמ"ש בד"ה להבין ענין הברכות⁶⁹ ובאגה"ק [ובאגרת הקודש] ע"פ חגרה בעוז מתניה.^{70, 71} ועמ"ש בד"ה ואהיה אצלו אמן^{72, 73} אמן פדגוג. ובד"ה משה ידבר גבי בצלמנו כדמותנו),

(ראו מה שכתוב במאמר המתחיל "להבין ענין הברכות", ובאגרת הקודש על הפסוק "חגרה בעוז מתניה"; וראו גם מה שכתוב במאמר המתחיל "ואהיה אצלו אמן" — "אמן", כלומר מחנך; ובמאמר המתחיל "משה ידבר", בעניין "בצלמנו כדמותנו"),

אדמו"ר הזקן מפנה לכמה מקורות העוסקים בנושא: מאמר תורה אור על הברכות, האגרת הראשונה באגרת הקודש, והמאמר על משלי ח, ל, שבו המדרש מפרש "אמן" כ"מחנך" — מי שנושא ומגדל ילד; משמעות זו של כלכלה מתאימה לפירוש "ורעה אמונה". הוא מפנה גם למאמר על "בצלמנו כדמותנו".

שעליהם נאמר נעשה אדם⁷⁴ בצלמנו כדמותנו רמ"ח מצות הם רמ"ח אברין דמלכא⁷⁵ בחי אדם אדמה לעליון^{76,77} שהם הן רמ"ח המשכות מבחי סובב כל עלמין.

שעליהן נאמר: "נעשה אדם בצלמנו כדמותנו". רמ"ח המצוות הן רמ"ח "איברין דמלכא", בחינת אדם, [כמו בכתוב] "אדמה לעליון"; הן רמ"ח המשכות מבחינת סובב כל עלמין.

על התורה והמצוות נאמר "נעשה אדם בצלמנו" (בראשית א, כו). רמ"ח מצוות עשה הן רמ"ח "איברין דמלכא", הצורה האלוקית הנקראת "אדם"; השל"ה קושר את השם הזה למילים "אדמה לעליון" (ישעיהו יד, יד). כל מצווה היא צינור הממשיך אור מן האור המקיף את כל העולמות.

ודרך כלל נחלקין הרמ"ח מצות לגי קוין ימין ושמאל ואמצע והם תורה ועבודה⁷⁸ וגמילות חסדים⁷⁹. תורה הוא שמותיו של הקב"ה⁸⁰ קורא בתורה הוא כמו שקורא בשם וכו'.

בדרך כלל מתחלקות רמ"ח המצוות לשלושה קווים — ימין, שמאל ואמצע — והם תורה, עבודה וגמילות חסדים. התורה היא שמותיו של הקדוש ברוך הוא; הקורא בתורה דומה למי שקורא בשמו וכו'.

רמ"ח המצוות מתחלקות לשלושה "קווים" — ימין, שמאל ואמצע — המקבילים לשלושת עמודי העולם שבאבות א, ב: תורה, עבודה ו' וגמילות חסדים. התורה מורכבת משמותיו של ה', כפי שעולה מהערת קה"ת המצטטת את הזוהר ואת הרמב"ן; לכן הקריאה בה דומה לקריאה בשמו.

7 וגמ"ח [וגמילות חסדים] זו צדקה להחיות רוח שפלים⁸¹ על ידי אערותא דלתתא אתערותא דלעילא להיות המשכת סובב כל עלמין בבחי ירידה והשפלה להחיות רוח שפלים. ועבודה זו קרבנות⁸² בחי רשפי אש שלמטה ליכלל באש שלמעלה.⁸³

ומעשי חסד הם צדקה, "להחיות רוח שפלים": באמצעות אתערותא דלתתא באה אתערותא דלעילא, כדי שאור סובב כל עלמין יימשך בדרך של ירידה והשפלה, "להחיות רוח שפלים". והעבודה היא הקרבנות, בחינת רשפי האש שלמטה, כדי להיכלל באש שלמעלה.

מעשי חסד הם בראש ובראשונה צדקה, אשר, כלשון ישעיהו נז, טו, "מחיה את רוח השפלים". ההתעוררות של האדם מלמטה מעוררת את מקבילתה למעלה, וכך האור המקיף יורד ומשפיל את עצמו "להחיות רוח שפלים"; ועבודת ה' היא הקרבנות, שבהם האש שלמטה עולה ונכללת באש שלמעלה.

8 וכן בתפלה שכנגד הקרבנות⁸⁴ תקנו ברוך שאמר ופסוקי דזמרה להגדיל מדורת האש האהבה שממטה למעלה באומרו ברוך שאמר והיה העולם דהיינו במאמר אחד ואח"כ נפרט⁸⁵ ע"י ט' מאמרות כו'.

כך גם בתפילה, שהיא כנגד הקרבנות: תיקנו את ברוך שאמר ואת פסוקי דזמרה כדי להגדיל את מדורת האש — את האהבה העולה מלמטה למעלה — באמירת "ברוך שאמר והיה העולם". כלומר, תחילה באמירה אחת, ואחר כך פורטה באמצעות תשע אמירות וכו'.

התפילה תוקנה במקום הקרבנות (ברכות כו, ב), ולכן חלקיה הפותחים, ברוך שאמר ופסוקי דזמרה, פועלים כמו אש המזבח: הם מליכים את האהבה העולה מלמטה. ברוך שאמר משבח את "מי שאמר והיה העולם": אמירה אחת, שהתפרטה אחר כך בתשע האמירות הנותרות מתוך עשר האמירות שבהן נברא העולם.

וכן בהללויה כי נשגב שמו לבדו רק הודו⁸⁶ גוי' [וגו' / גומר] וירם קרן לעמו וגו' לבניי [לבני ישראל] עם קרובו⁸⁷ וגו' וכיוצא בזה משאר פסוקים שמהם נמשך רשפי אש והתלהטות הלב.

כך גם ב[מזמור] "הללויה": "כי נשגב שמו לבדו"; רק "הודו" וכו'; "וירם קרן לעמו" וכו'; "לבני ישראל עם קרובו" וכו'. וכן בשאר הפסוקים כיוצא באלה, שמהם נמשכים רשפי אש והתלהטות הלב.

גם מזמור קמח, שהוא חלק מפסוקי דזמרה, עושה זאת: "כי נשגב שמו לבדו, רק הודו על ארץ ושמים", ובכל זאת "וירם קרן לעמו... לבני ישראל עם קרובו". פסוקים כאלה מליכים "רשפי אש" — התלהטות בלב.

קטע 5 • 91-10

ארץ זבת חלב ודבש

9 ועי"ז כמים הפנים לפנים^{88,89} וגו' ממשיך למטה בחי' סוכ"ע שתהיי [שתהיה] אמונה זו קבועה ותקועה בלב ונפש האדם,⁹⁰ וזהו וזאת המצוה וגו' לעשות בארץ וגו' ארץ זבת חלב ודבש שמע ישראל וגו'.

ובאמצעות זאת, "כמים הפנים לפנים" וגו', ממשיכים למטה את בחינת סובב כל עלמין, כדי שאמונה זו תהיה קבועה ונטועה בלבו ונפשו של האדם. וזהו [הפירוש של] "וזאת המצוה" וגו', "לעשות בארץ" וגו', "ארץ זבת חלב ודבש", "שמע ישראל" וגו'.

באמצעות תפילה כזאת, אהבה מלמטה מעוררת אהבה מלמעלה, "כמים הפנים לפנים" (משלי כז, יט), והאור המקיף נמשך למטה עד שהאמונה קבועה ונטועה בלב. על כך, אומר אדמו"ר הזקן, פותחת פרשת שמע במילים "לעשות בארץ... ארץ זבת חלב ודבש".

כי הנה ענין פרשת שמע ישראל הוא שהוי' סובב כל עלמין שהוא אלהינו שאנחנו מאמינים בו בבחי' אמונה

שהרי עניינה של פרשת "שמע ישראל" הוא שהוי', סובב כל עלמין, שהוא "אלקינו" ואנו מאמינים בו בבחינת אמונה

עניינה של קריאת שמע הוא הוי', המקיף את כל העולמות והוא "אלקינו" — זה שאנו יכולים כעת להשיג רק באמונה. החלק הבא מסביר מה אמור להתהוות מן האמונה הזאת.

לכדה יהי [יהיה] בבחי' אחד בבחי' גילוי בשבעה רקיעים ובארץ⁹¹ בבחי' דעת והרגשה (וכ"כ [וכן כתב] בפע"ח [בפרי עץ חיים] שער הק"ש [הקריאת שמע] פ"א [פרק י"א] בענין הוי' אחד שהוא המשכת הדעת עליון כו')

לבד, תהיה בבחינת "אחד", בגילוי בשבעה רקיעים ובארץ, בבחינת דעת והרגשה (וכך כתוב בפרי עץ חיים, שער קריאת שמע, פרק יא, על "הוי' אחד", שעניינו המשכת דעת עליון וכו'),

הקב"ה, שאותו מכירים כעת באמונה בלבד, אמור להיות "אחד" בגילוי בשבעה רקיעים ובארץ, כך שידעו וירגישו זאת. הערת קה"ת מפנה לסמ"ק, המובא בבית יוסף, בעניין אותיות "אחד" כביטוי לכך שהי' אחד בשבעה רקיעים ובארץ. גם פרי עץ חיים של האריז"ל מסביר ש"הוי' אחד" עניינו המשכת דעת עליון.

להיות ביטול ויחוד אמיתי בבחי' יחודא עילאה ביטול במציאות ממש ונעשה ונמשך בחי' זו ע"י המשכת המצות לבחי' ארץ היא בחינת אמונה ואמונה זו היא בחי' ארץ זבת חלב ודבש.⁹²

כך שיהיו ביטול ויחוד אמיתיים בבחינת יחודא עילאה, ביטול במציאות ממש. בחינה זו נעשית ונמשכת על ידי המשכת המצוות לבחינת "ארץ", שהיא בחינת אמונה; ואמונה זו היא בחינת "ארץ זבת חלב ודבש".

המטרה היא יחודא עילאה, שבו מציאות הנבראים בטלה לחלוטין לפני ה'. הדבר מתהווה כאשר המצוות ממשיכות בחינה זו אל "ארץ", שהיא בחינת האמונה, והאמונה נעשית "ארץ זבת חלב ודבש".

חלב הוא בחי' הגדלת המדות שתגדל האהבה המסותרת בלב ותצא מההעלם אל הגילוי, (כי הגדלת המדות הוא ע"י בחי' אמונה מבחי' סובב כלעלמין דייקא משא"כ מבחי' ממלא כל עלמין לא תתגדל אהבתו ויראתו לה' מכאשר תוכל נפשו שאת.

"חלב" הוא בחינת הגדלת המדות: שהאהבה המסותרת בלב תגדל ותצא מן ההעלם אל הגילוי. (כי הגדלת המדות נעשית באמצעות בחינת האמונה, דווקא מצד בחינת סובב כל עלמין; ואילו מצד בחינת ממלא כל עלמין, אהבתו ויראתו לה' לא יגדלו מעבר למה שנפשו יכולה לשאת.)

החלב מזין צמיחה, ולכן הוא מסמל את גדילת המדות: אהבת ה' המסותרת בלב גדלה ויוצאת אל הגילוי. צמיחה כזאת באה דווקא מן האמונה באור המקיף; התבוננות בה' רק כפי שהוא ממלא את העולמות מניבה אהבה ויראה המוגבלות למה שהנפש יכולה להכיל.

ועמ"ש בד"ה באתי לגני⁹³ בפ"י ייני עם חלבי.⁹⁴ וסד"ה חכלילי עינים^{95,96} גבי רוחצות בחלב⁹⁷ ובזח"ג [ובזהר חלק ג] קל"ו ב').⁹⁸

ועיין במה שכתוב במאמר המתחיל "באתי לגני", בביאור "ייני עם חלבי"; ובסוף המאמר המתחיל "חכלילי עינים", בעניין "רוחצות בחלב"; ובזהר, חלק ג, קלו ע"ב.

לעניין החלב כגדילת המדות מפנה אדמו"ר הזקן לביאורו על "ייני עם חלבי" (שיר השירים ה, א), לסוף מאמר תורה אור על "חכלילי עינים מייני" (בראשית מט, יב), בעניין "רוחצות בחלב" (שיר השירים ה, יב), ולזהר, חלק ג, קלו ע"ב.

ודבש הוא בחינת מתיקות ותענוג כמ"ש אז תתענג על⁹⁹ ה' והיינו מבחי' סובב כל עלמין

ו"דבש" הוא בחינת מתיקות ותענוג, כמו שכתוב: "אז תתענג על הוי"; והיינו מצד בחינת סובב כל עלמין,

הדבש מסמל מתיקות ותענוג, ככתוב: "אז תתענג על הוי" (ישעיהו נח, יד). גם תענוג זה בא מן האור המקיף.

דהיינו כאשר יתבונן כי אני הוי' לא שנית¹⁰⁰ ואתה הוא קודם שנברא העולם כו'. ורק הודו על¹⁰¹ וגו'.

כלומר, כאשר יתבונן האדם בכך ש"אני הוי' לא שנית", ו"אתה הוא קודם שנברא העולם" וכו', ורק "הודו עלי" וגו'.

טועמים את ה"דבש" הזה כשמתבוננים בכך שה' אינו משתנה כלל בעקבות הבריאה: "אני הוי' לא שנית", והוא אותו הדבר לפני הבריאה ואחריה; ורק "הודו" מגיע אל העולם.

10 ועם כל זה הנה וירם קרן לעמו ולבנ"י [ולבני ישראל] עם קרובו¹⁰² ממש. אי לזאת יגיל וישמח לבו ויתענג

על ה' ממש וזהו וצדיק באמונתו יחיה¹⁰³ מלשון תענוג ופיקוח נפש

ובכל זאת, "הרים קרן לעמו", "לבני ישראל עם קרובו" — ממש. לכן ישמח לבו ויגיל, ויתענג ממש על ה'. וזהו "וצדיק באמונתו יחיה": "יחיה" מלשון תענוג והחייאת הנפש,

אף שה' נעלה כל כך מן העולמות, הוא "הרים קרן לעמו", לישראל, שהם "עם קרובו" — קרובים אליו ממש. הידיעה הזאת משמחת את לבו של האדם ומביאה אותו להתענג על ה'. כך מפרש אדמו"ר הזקן את הפסוק בחבקוק ב, ד: "צדיק באמונתו יחיה" — "יחיה" כאן פירושו יתענג ותחיה נפשו.

כמו בורא נפשות רבות וחסרונם על כל מה שבראת להחיות בהם נפש כל חי, שפי' חסרונם דבר החסר

לאדם לקיום חיותו להחיות בהם נפש כל חי שאינו

כמו בברכה "בורא נפשות רבות וחסרונן על כל מה שבראת להחיות בהם נפש כל חי": "חסרונן" פירושו מה שחסר

לאדם לקיום חייו, ואילו "להחיות בהם נפש כל חי" פירושו מה ש

הוא מביא ראייה מברכת "בורא נפשות", שבה מודים לה' הן על "חסרונן" והן על "כל מה שבראת להחיות בהם". "חסרונן" הם הדברים שאדם זקוק להם כדי להישאר בחיים; המילים "להחיות בהם" מתייחסות לדברים שמעבר לכך.

אלא להתענג ופיקוח נפש וכך יחיה באמונתו להשיב את נפשו יותר מכל התענוגים ומרוב כל¹⁰⁴

וכמ"ש מי לי בשמים¹⁰⁵ ועמך לא חפצתי וגו'.

אינו אלא כדי להתענג ולהחיות את הנפש. כך גם הוא "יחיה באמונתו" — אמונתו משיבה את נפשו יותר מכל

התענוגים ו"מרוב כל", כמו שכתוב: "מי לי בשמים ועמך לא חפצתי" וגו'.

הדברים הללו נועדו רק להנאה ולהחייאת הנפש. במובן זה הצדיק "יחיה" באמונה: האמונה מחיה את נפשו יותר מכל תענוג, יותר מ"מרוב כל" — דברים כח, מז — כפי שנאמר: "מי לי בשמים ועמך לא חפצתי" — תהלים עג, כה.

(וזהו ורעה אמונה¹⁰⁶ והתענג על¹⁰⁷ ה' והיינו ע"י ועשה טוב. וע' זח"ג [זהר חלק ג] פינחס דרכ"ה ב' מענין זה. ובפ' בהר דק"י ע"ב.¹⁰⁸ ובפ"י הרמ"ז [הרב משה זכות] שם מענין טוב.¹⁰⁹ ח"ב [חלק ב'] תרומה ק"ע ע"א ע"פ מזמור לדוד¹¹⁰ ה' רועי ודקע"א א'):¹¹¹

(וזהו "ורעה אמונה", "והתענג על ה'"; והיינו על ידי "ועשה טוב". ועיין בזהר חלק ג, פינחס, רכה ע"ב, בענין זה; ובפרשת בהר, קי ע"ב; ובפירוש הרמ"ז שם בענין "טוב". חלק ב, תרומה, קע ע"א, על הפסוק "מזמור לדוד ה' רועי", וקעא ע"א.)

בהערה קושר אדמו"ר הזקן את הדברים לתהלים לו, ג-ד: "עשה טוב", "ורעה אמונה" ו"והתענג על ה'". האמונה נעשית לתענוג באמצעות "עשיית טוב" — צדקה ומעשים טובים — כפי שנידון בקטעי הזהר שהוא מציין.

קטע 6 • 111-12

עליות וירידות

11 ד אך בחי' אלו של חלב ודבש עדיין לא הגיעו למעלת ומדריגת ומלאה הארץ דעה¹¹² שיהיה לעתיד לבא בבחי' דעת והרגשה ממש משא"כ חלב ודבש הם בבחי' האמונה עדיין.

4. אולם בחינות אלה של חלב ודבש עדיין לא הגיעו למעלה ולדרגה של "ומלאה הארץ דעה", שתהיה לעתיד לבוא, בבחינת ידיעה והרגשה ממש; ואילו חלב ודבש עדיין שייכים לבחינת האמונה.

סעיף 4 מוסיף הסתייגות: "חלב ודבש" של האמונה, האהבה ההולכת וגדלה והתענוג, עדיין שייכים לבחינת האמונה; הם עדיין לא הגיעו להבטחה של "ומלאה הארץ דעה", שבה מה שמאמינים בו כיום יהיה ידוע ומורגש ממש.

והענין כי הנה אנו רואים שהעולם כמנהגו נוהג בבחי' ממלא כל עלמין שיש לכל עת¹¹³ כו'. כי הנחש הטיל זוהמא¹¹⁴ בחוה בחי' כנסת ישראל ובמתן תורה פסקה זוהמתן.¹¹⁵

והענין הוא, שהרי אנו רואים שהעולם נוהג כמנהגו, בבחינת ממלא כל עלמין, שבה "לכל עת" וכו'. שכן הנחש הטיל זוהמה בחוה, שהיא בחינת כנסת ישראל, ובמתן תורה פסקה זוהמתן.

הטעם הוא שהעולם מתנהל במהלך הטבעי שלו, תחת ממלא כל עלמין, שבו יש עת לכל דבר; משום כך מצבה הרוחני של ישראל עולה ויורד. הדיון נפתח בדברי הגמרא (שבת קמו, א) שהנחש הטיל זוהמה בחוה, המסמלת את כנסת ישראל, ושכסיני פסקה זוהמתן של ישראל.

12 ואח"כ בחטא העגל חזר כו'. ואח"כ בימי יהושע עבדו את¹¹⁶ ה' ובימי שפוט השופטים קלקלו ובימי דוד ושלמה¹¹⁷ היו במעלה העליונה ואח"כ בחטא ירבעם כו'

לאחר מכן, בחטא העגל, היא חזרה וכו'. לאחר מכן, בימי יהושע, עבדו את ה'; בתקופת השופטים קלקלו; בימי דוד ושלמה היו במעלה הגבוהה ביותר; ולאחר מכן, בחטא ירבעם וכו'.

הסקירה ההיסטורית נמשכת: לאחר מתן תורה בסיני, חטא העגל החזיר את זוהמה. בימי יהושע עבד העם את ה' (Joshua 24:31); בתקופת השופטים הם סטו מן הדרך; בימי דוד ושלמה הגיעו לשיא (המדרש מדמה את תקופת שלמה ללבנה במילואה); ובחטאו של ירבעם באה ירידה נוספת.

וכך בכל דור ודור נשתנה לפי הענין וגם בימי התנאים והאמוראים אין זמן אי דומה לחבירו וכל העתים משתנים והזמנים מתחלפין ומתהפכין.

וכך השתנה הדבר בכל דור לפי הנסיבות; וגם בימי התנאים והאמוראים לא הייתה תקופה אחת דומה לחברתה. כל הזמנים משתנים, והתקופות מתחלפות ומתהפכות.

כל דור השתנה לפי נסיבותיו, וגם בקרב חכמי המשנה והתלמוד לא הייתה תקופה אחת דומה לחברתה. הזמנים מוסיפים להשתנות ולהתהפך.

והיינו לפי שהם בבחינת ממלא כל עלמין שהם בחי' פרצוף ראש ויד ורגל ושאר אברים שאין אחד דומה לחבירו ופעולת האיברים משתנים גם לפעמים כואב אחד מהאברים או נחלש כו'

וזאת משום שהם בבחינת ממלא כל עלמין, שהיא בבחינת פרצוף: ראש, יד, רגל ושאר האיברים, שאין אחד מהם דומה לחברו; גם תפקידי האיברים משתנים, ולפעמים אחד האיברים כואב או נחלש וכו',

שינויים מתמידים כאלה שייכים לאור הממלא את העולמות, הבנוי במבנה של גוף (פרצוף): ראש, ידיים, רגליים ושאר איברים, שכל אחד מהם שונה מחברו ותפקידו משלו. וכמו בגוף, לפעמים אחד האיברים כואב או נחלש.

וכיוצא בזה שינויים מקרים (ועי' זח"א [זהר חלק א] ויחי דרכ"א אי דאשתניאת מגוונא לגוונא¹¹⁸ וס"פ אמור דק"ז.¹¹⁹ זח"ג [זהר חלק ג] תצא רפ"א אי ועיין בפרדס שער אבי"ע [אצילות בריאה יצירה עשיה] ספ"א [סוף פרק א]).

וכיוצא בזה שינויים ומאורעות (ראו זוהר, חלק א, ויחי, רכ"א ע"א: "שהיא משתנה מגוון לגוון"; ובסוף פרשת אמור, ק"ז; זוהר, חלק ג, תצא, רפ"א ע"א; וראו פרדס, שער אבי"ע, סוף פרק א).

אדמו"ר הזקן מביא את דברי זוהר, המתאר את כנסת ישראל כשושנה "המשתנה מגוון לגוון", לעיתים לטובה ולעיתים לרעה, וכן מקורות נוספים בזוהר. הוא מביא גם את דברי רבי משה קורדובירו בספר פרדס רימונים על ארבעת העולמות.

וכן בכל אדם כפרטיות לפעמים נופל במחשבה דכור ומעשה אשר לא טוב. ולפעמים יפול לו הרהורי תשובה¹²⁰ ומעשים טובים כי לכל עת¹²¹ וגוי ולאום מלאום יאמץ.¹²²

כך גם אצל כל אדם באופן פרטי: לפעמים הוא נכשל במחשבה, בדיבור ובמעשה שאינם טובים, ולפעמים עולים בו הרהורי תשובה ומעשים טובים. שהרי "לכל דבר יש עת" וכו', ו"לאום מלאום יאמץ".

כך גם אצל כל אדם. לפעמים הוא נכשל במחשבות, בדיבורים ובמעשים רעים, ולפעמים עולים בו הרהורי תשובה ומעשים טובים, שכן "לכל דבר יש עת" (קהלת ג, א), וכפי שאמר ה' לרבקה על שני בניה: "ולאום מלאום יאמץ" (בראשית כה, כג).

כשזה קם כו'. לא נתמלאה צור^{123, 124} כו'. וע"כ אל יפול לב האדם עליו בראותו שנופל כו'

"כשזה קם" וכו'; "לא נתמלאה צור" וכו'. לכן אל יפול לבו של אדם בקרבו כשהוא רואה שהוא נופל וכו',

רש"י על הפסוק מסביר שהשניים לא יגדלו יחד: "כשזה קם זה נופל", כמו ש"צור נתמלאה אלא מחורבנה של ירושלים". לכן אדם שרואה שהוא נופל אינו צריך להתייאש.

כי כך הוא סדר התפוכות הזמן¹²⁵ ויכול הוא לחזור ולשנות את טעמו מרע לטוב. וכל זה הוא בבחי' ממלא כל עלמין.

כי זהו סדר התפוכות של הזמן, והוא יכול לשוב ולשנות את נטייתו מרע לטוב. וכל זה הוא בבחינת ממלא כל עלמין.

הנפילה היא חלק מסדר חילופי הזמנים, ואדם תמיד יכול לשוב ולהשתנות מרע לטוב. כל העליות והירידות האלה שייכות לאור הממלא את העולמות.

אך להיות בחי' סובב כל עלמין¹²⁶ בבחי' גילוי בבחי' דעת והרגשה ממש צריך להיות ובערת הרע¹²⁷ וגו'

אך כדי שבחינת סובב כל עלמין תתגלה בבחינת דעת והרגשה ממש, צריך להיות "ובערת הרע" וכו'.

כדי שהאור המקיף את כל העולמות יתגלה כידיעה והרגשה ממשיות, יש לסלק תחילה את הרע לגמרי, כמו שנאמר: "ובערת הרע מקרבך" (דברים יג, ו).

(וכמ"ש מזה בביאור ע"פ כי על כל כבוד חופה)¹²⁸ שזה יהיה לעתיד לבא שיקויים ואת רוח הטומאה אעביר¹²⁹ מן הארץ.

(כפי שנכתב על כך בביאור על הפסוק "כי על כל כבוד חופה"), וזה יהיה לעתיד לבוא, כאשר יתקיים "ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ".

הדבר יקרה רק לעתיד לבוא, כאשר תתקיים הבטחת ה': "ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ" (זכריה יג, ב). אדמו"ר הזקן מפנה לביאורו על הפסוק "כי על כל כבוד חופה" (ישעיהו ד, ה), להרחבה.

משא"כ בזמן חורבן הבית שבית ראשון היו בו נביאי השקר ובית שני¹³⁰ היה בו שנאת חנם שהם הם בבחי' זה לעומת זה¹³¹ כנגד בחי' אמונה שהיא למעלה מן הדעת,

אבל בזמן חורבן בית המקדש היה הדבר שונה: בבית ראשון היו נביאי שקר, ובבית שני הייתה שנאת חנם; ואלה הן בדיוק הבחינות של "זה לעומת זה", כנגד בחינת האמונה שלמעלה מן הדעת.

בעת חורבן בתי המקדש היה המצב הפוך: בתקופת בית ראשון היו נביאי שקר, ובית שני חרב, כפי שאומרת הגמרא (יומא ט, ב), בגלל שנאת חנם. לדברי אדמו"ר הזקן, שניהם הם הצד שכנגד — "זה לעומת זה" (קהלת ז, יד) — של האמונה שלמעלה מן הדעת.

והענין כי כמו שיש בסטרא דקדושה בחי' אמונה שהיא למעלה מן הדעת כך הי' [היה] אז בין ישראל אמונות כוזבות (כמבואר בירמיהו סימן מ"ד פסוק י"ז י"ח).

והעניין הוא שכפי שבצד הקדושה יש בחינת אמונה שלמעלה מן הדעת, כך היו אז בישראל אמונות כוזבות (כמבואר בירמיהו, פרק מד, פסוקים יז-יח).

בקדושה יש אמונה שלמעלה מן השכל, ובהתאם לכך גם לצד שכנגד, צד הרע, יש "אמונה" משלו: אמונות כוזבות שגם הן חורגות מן ההיגיון. ירמיהו מד, יז-יח מתאר אמונות כאלה בקרב ישראל בתקופתו.

והם זה לעומת זה והנה בבית ראשון בהתגברות סטרא דקדושה היה גילוי שכינה ארון וכפורת וכך בזה לעומת זה בהתגברות סטרא דקליפה מחמת החטא היה

והם "זה לעומת זה". והנה, בבית ראשון, כאשר גבר צד הקדושה, הייתה התגלות השכינה, הארון והכפורת; וכך גם, "זה לעומת זה", כאשר גבר צד הקליפה מחמת החטא, היה

בבית ראשון, כשהקדושה הייתה חזקה, התגלתה השכינה, ובבית המקדש היו הארון והכפורת. הגמרא (יומא כא, ב) מונה אותם בין הדברים שחסרו בבית שני. בהתאמה, כאשר החטא חזק את צד הקליפה, התחזק גם הכוח שכנגד.

התגברות כנגד אמונת אלהות והנשים שהי' [שהיה] מבכות¹³² את התמוז אמרו מעת חדלנו¹³³ לקטר למלכת שמים חסרנו וגו' וכך היו נביאי השקר (כמ"ש בירמיה ס"י כ"ז פסוק י"ד ט"ו),¹³⁴

כוח מתגבר כנגד האמונה באלוקות. הנשים שבכו לתמוז אמרו: "מאז חדלנו לקטר למלכת השמים חסרנו" וגו'. וכך היה גם אצל נביאי השקר (כפי שנכתב בירמיהו, פרק כז, פסוקים יד-טו),

כוח זה הופנה כנגד האמונה בה'. יחזקאל ראה נשים בוכות על האליל תמוז (יחזקאל ח, יד); נשים בימי ירמיהו התעקשו שמאז שהפסיקו להקטיר ל"מלכת השמים" חסר להן הכול (ירמיהו מד, יח); וגם נביאי השקר בירמיהו כז, יד-טו שייכים לאותו דפוס.

דהיינו אמונות כוזבות בנביא להעאמין במה שלא דבר ה', משא"כ בבית שני שחסרו ה' דברים לא היתה גי' בלעומת זה התגברות הקליפה כ"כ [כל כך]

כלומר, אמונות כוזבות בנביא — להאמין למה שה' לא דיבר. לעומת זאת, בבית שני, שבו חסרו חמישה דברים, גם לא הייתה התגברות גדולה כל כך של הקליפה בצד שכנגד;

אלה היו אמונות כוזבות בנביאים: ייחוס אמינות לדברים שה' מעולם לא אמר. בבית שני חסרו חמישה דברים שהיו בבית ראשון (יומא כא, ב), ובהתאם לכך היה לצד הרע פחות כוח.

והיתה האמונה רעה במילי דעלמא להאמין באנ' שי רכיל לשנוא את חבריו שהשנאה ההיא היא שנאת חנם שחבירו לא עשה לו רעה באמת.

והאמונה הרעה הייתה בענייני העולם: להאמין למספרי רכילות, ומתוך כך לשנוא את חברו. שנאה זו היא שנאת חנם, שכן חברו לא עשה לו שום רע באמת.

באותה תקופה עסקה "האמונה הרעה" בענייני העולם: האמינו למספרי רכילות, ובעקבות זאת שנואו את חברם. זוהי "שנאת חנם", משום שהחבר לא עשה שום רע באמת.

כי אם לא היה מאמין באנשי רכיל בוודאי לא היה איש שונא לרעהו כלל שזה כנגד הטבע שישנא אחד לחבירו חנם אם יודע באמת שחבירו לא פשע כו':^{135, 136}

שהרי אילו לא היה מאמין למספרי רכילות, בוודאי לא היה אדם שונא את רעהו כלל, שכן מנוגד לטבע שאדם ישנא את חברו לחינם, אם הוא יודע באמת שחברו לא חטא וכו':

מכאן ששנאה כזאת נשענת על אמונה כוזבת: מי שאינו מאמין לרכילות לא ישנא אדם אחר, שכן מנוגד לטבע האנושי לשנא מישהו לחינם כאשר יודעים באמת שהוא לא חטא.

קטע 7 • 139

”וידעת היום”

13 וזהו וידעת היום והשבות אל לבבך^{137, 138, 139} וגוי כי להיות הידיעה והרגשה בבחי' ¹⁴⁰ ממלא כל עלמין כבר נאמר אתה הראת לדעת¹⁴¹ וגוי. כבר הראת כו'.

וזהו [פירוש] ”וידעת היום והשבות אל לבבך” וגוי. כדי שתהיה ידיעה והרגשה בבחינת ממלא כל עלמין, כבר נאמר ”אתה הראת לדעת” וגוי — כבר הראו לך וכו'.

כעת נענית השאלה שפתחה את המאמר. ידיעה והרגשה של ה' כפי שהוא ממלא את העולמות כבר ניתנו בפסוק ”אתה הראת לדעת” (דברים ד, לה): בני ישראל כבר ראו זאת.

אבל להיות וידעת בבחי' סובב כל עלמין דהיינו בשמים ממעל שמים בחי' סובב כמו השמים שהם כדורים

אבל כדי שתהיה ”וידעת” בבחינת סובב כל עלמין, כלומר ”בשמים ממעל” — השמים הם בחינת סובב, כשם שהשמים הם כדורים

הפסוק השני, ”וידעת”, עוסק במדרגה הנעלית יותר — בה' כפי שהוא סובב את העולמות, כפי שממשיך הפסוק: ”בשמים ממעל”. השמים מסמלים את מה שמקיף, שכן הם כדורים.

וכמו הארץ שהיא בתוך השמים והשמים מקיפין לה (ועמ"ש בד"ה כי המצוה הזאת¹⁴² גבי לא בשמים היא).

וכשם שהארץ נמצאת בתוך השמים והשמים מקיפים אותה (ראו מה שנכתב במאמר המתחיל ”כי המצוה הזאת”, בעניין ”לא בשמים היא”),

כשם שהארץ נמצאת בתוך השמים והם מקיפים אותה, כך המדרגה התחתונה מוקפת במדרגה הנעלית ממנה. אדמו"ר הזקן מפנה למאמרו על ”כי המצוה הזאת” (פרשת ניצבים), העוסק במילים ”לא בשמים היא”.

כך הנה דבר ה' הוא בחי' ממלא כל עלמין היא מוקפת בבחי' סובב כל עלמין שאין דבר חוץ ממנו.

כך דבר ה', שהוא בחינת ממלא כל עלמין, מוקף בבחינת סובב כל עלמין, שהרי אין דבר חוץ ממנו.

כך גם דבר ה', הדיבור היוצר שהוא האור הממלא את העולמות, עצמו מוקף באור הסובב. אין דבר שקיים מחוץ לה'.

וכמשל הדבור בעודו בכח הנפש שעדיין לא יצא ונפרד כו'. וידיעה זהו הוא דוקא היום

והדבר דומה לדיבור כשהוא עדיין בכוח הנפש, לפני שיצא ונעשה נפרד ממנה וכו'. וידיעה זו היא דווקא "היום",

הדבר דומה לדיבור שעדיין לא יצא מן הנפש: הוא עדיין בכוחה ואינו נפרד ממנה. הידיעה של ה' בבחינת הסובב שייכת דווקא ל"היום".

כמו היום לעשותם ולא למחר בעוה"ב [בעולם הבא]¹⁴³ שהעולם הבא הוא בחי' ממלא כל עלמין

השתלשלות המדרגות מעילה לעלול מדרגה אחר מדרגה וכמשל פרצוף שיש בו ראש ויד ורגל כו'.

כמו "היום לעשותם" ולא מחר, בעולם הבא; שהרי העולם הבא הוא בחינת ממלא כל עלמין — השתלשלות המדרגות, מעילה לעלול, מדרגה אחר מדרגה, בדומה לפרצוף שיש בו ראש, יד ורגל וכו'.

חז"ל דורשים את הפסוק "היום לעשותם" (דברים ז, יא) במשמעות של היום ולא מחר, בעולם הבא, שהוא זמן קבלת השכר. העולם הבא שייך לאור הממלא את העולמות: שרשרת מסודרת של מדרגות היורדות מעילה לעלול, כמו גוף שיש בו ראש, יד ורגל.

כך יש מדרגות רבות ג"ע [גן עדן] עליון וג"ע [וגן עדן] תחתון כו'. ולכן המעשים ודיבורים ומחשבות נעשו

לבושין צואים לעוה"ב [לעולם הבא] ואין יכול לפשוט אותם וכאלו קשור בשק אם לא ע"י כף הקלע¹⁴⁴

וכיוצא בזה להתיר ולהפקיע הקשר וכו'

כך יש מדרגות רבות — גן עדן העליון וגן עדן התחתון וכו'. לכן המעשים, הדיבורים והמחשבות נעשים לבושין צואים בעולם הבא, ואי אפשר לפשוט אותם; האדם דומה למי שקשור בתוך שק, אלא אם כן עובר בכף הקלע וכיוצא בזה, כדי להתיר את הקשר ולנתקו וכו'.

בעולם ההוא יש מדרגות רבות, כגון גן עדן העליון וגן עדן התחתון. המעשים, הדיבורים והמחשבות של האדם בעולם הזה נעשים שם ל"לבושין צואים" שאינו יכול להסיר, כאילו הוא קשור בתוך שק. רק זיכרון כמו "כף הקלע" (שמואל א כה, כט) יכול להתיר את הקשר.

(וכמשנ"ת [וכמו שנתבאר] בד"ה צו את בניי [בני ישראל]¹⁴⁵ כו' את קרבני לחמי),¹⁴⁶ משא"כ היום והשבות

אל לבבך בשני יצריך^{147, 148} בבחי' אתכפייא ואתהפכא כו'

(כפי שהתבאר במאמר המתחיל "צו את בני ישראל" וגו', "את קרבני לחמי"); ואילו "היום והשבות אל לבבך" — בשני יצריך, בבחינת אתכפייא ואתהפכא וכו'.

להרחבה מפנה אדמו"ר הזקן למאמרו על "צו את בני ישראל" (פרשת פינחס). "היום", בעולם הזה, שונה: אפשר להשיב אל הלב בעזרת שני היצירים (משנה ברכות ט, ה), לכפות את היצר הרע (אתכפייא) ואף להפוך אותו לטוב (אתהפכא).

שהיום יכול לברר ולהפריד הרע על ידי המשכה מבחי' סובב כל עלמין ע"י והיו הדברים האלה אשר אנכי מי שאנכי¹⁴⁹ מצוך היום¹⁵⁰ דוקא שהתורה והמצות הם מבחי' סובב כל עלמין וע"י זה וידעת היום כי דווקא היום אפשר לברר את הרע ולהפריד אותו באמצעות המשכה מבחינת סובב כל עלמין, על ידי "והיו הדברים האלה אשר אנכי" — מי שאנכי — "מצוך היום"; שכן התורה והמצוות הן מבחינת סובב כל עלמין. ועל ידי כך מתקיים "וידעת היום".

היום אפשר לברר את הרע ולהפריד אותו באמצעות המשכת האור המקיף, דרך דברי התורה "אשר אנכי מצוך היום" (דברים ו, ו). "אנכי" כאן פירושו ה' כפי שהוא באמת; התורה והמצוות באות מן הבחינה המקיפה, ועל ידן מתקיים "וידעת היום".

כי הוי' הוא האלהים הוי' הוא בחי' גילוי האלהים בחי' הסתר וצמצום כי כמו שיש¹⁵¹ בחינת הסתר וצמצום בבחי' ממלא כל עלמין בחי' עליות

"כי הוי' הוא האלקים": הוי' היא בחינת הגילוי, ואלקים הוא בחינת ההסתר והצמצום. שהרי כשם שיש בחינת הסתר וצמצום בבחינת ממלא כל עלמין, בחינת העליות

הפסוק ממשיך: "כי הוי' הוא האלקים". הוי' הוא שם הגילוי, ואלקים הוא שם ההסתר והצמצום; וכשם שבאור הממלא את העולמות יש הסתר, המתבטא בעליות ובירידות של הזמנים המשתנים שתוארו קודם, כך הדבר גם בבחינה המקיפה, כפי שיוסבר בחלק הבא.

וירידות לפי זמנים מתחלפים כנ"ל, כך יש בבחי' סובב כל עלמין בחי' הוי' זה גילוי ובחי' אלהים היינו הסתר וצמצום בהתגברות זה לעומת זה,

והירידות לפי זמנים משתנים, כנזכר לעיל, כך גם בבחינת סובב כל עלמין יש בחינת הוי', שהיא גילוי, ובחינת אלקים, שהיא הסתר וצמצום, כאשר זה לעומת זה מתגבר.

גם בבחינה המקיפה יש גילוי — הוי' — והסתר — אלקים. ההסתר מתרחש כאשר הצד שכנגד, "זה לעומת זה", מתגבר, כפי שהיה אצל נביאי השקר ובשנאת החינם שתוארו קודם.

וצריך להיות וידעת היום והשבות אל לבבך בבחינת אתכפיא ואתהפכא שיקויים ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ¹⁵² ועי"ז תהיה ומלאה הארץ דעה¹⁵³ וגו' והארץ תרצה את עונה¹⁵⁴ דהיינו שזדונות יהי' [יהיה] כזכיות.

וצריך להיות "וידעת היום והשבות אל לבבך" בבחינת אתכפיא ואתהפכא, כדי שיתקיים "ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ". ועל ידי כך תהיה "ומלאה הארץ דעה" וגו', ו"הארץ תרצה את עונה" — כלומר, זדונות ייחפכו לזכויות.

לכן יש להשיג את "וידעת היום" באמצעות הכנעת הרע והפיכתו. אז תוסר "רוח הטומאה", "הארץ" של האמונה תהיה "מלאה דעה", והארץ "תרצה את עונה" (בהדהוד לויקרא כו, מג): הזדונות ייחפכו לזכויות, כפי שאומרת הגמרא (יומא פו ע"ב) על תשובה.

(בגמ' [בגמרא] נזכר פסוק וידעת היום ר"ה [ראש השנה] ל"ב ב' גיטין נ"ז ב'. רבות בפי' ואתחנן ע"פ דוידעת היום. ובפי' וזאת הברכה¹⁵⁵ וס"פ ויקרא ספ"ו ע"פ והוא עד^{156, 157} או ראה או ידע.

(בגמרא נזכר הפסוק "וידעת היום" בראש השנה לב ע"ב ובגיטין נז ע"ב. במדרש רבה, בפרשת ואתחנן, על הפסוק "וידעת היום"; וכן בפרשת וזאת הברכה ובסוף פרשת ויקרא, סוף פרק ו, על הפסוק "והוא עד או ראה או ידע":

הערת סיום זו מונה מקומות שבהם הפסוק נזכר: בתלמוד, בראש השנה לב ע"ב ובגיטין נז ע"ב, ובמדרש רבה על ואתחנן, על וזאת הברכה ובסוף פרק ו של ויקרא רבה, על ויקרא ה, א: "והוא עד או ראה או ידע".

או ראה אתה הראת לדעת. או ידע וידעת היום. ויש לפרש ע"פ האמור דפסוק אתה הראת לדעת זהו על בחי' ממכ"ע [ממלא כל עלמין] שע"ז נאמר ומבשרי אחזה¹⁵⁸ שאו מרום עיניכם וראו.¹⁵⁹

"או ראה" — "אתה הראת לדעת"; "או ידע" — "וידעת היום". ואפשר לפרש לפי האמור, שהפסוק "אתה הראת לדעת" עוסק בבחינת ממלא כל עלמין, שעליה נאמר "ומבשרי אחזה" ו"שאו מרום עיניכם וראו".

המדרש מפרש את "או ראה" כ"אתה הראת לדעת", ואת "או ידע" כ"וידעת היום". לאור דברי המאמר, הפסוק הראשון עוסק באור הממלא את העולמות, שאותו "רואים", ככתוב "ומבשרי אחזה" ו"שאו מרום עיניכם וראו".

וזהו או ראה. אתה הראת. אבל פסוק וידעת היום קאי על האמונה והדעת בבחי' סוכ"ע מה שאינו בגדר עלמין כלל וע"ז נאמר וידעת היום כנ"ל. וזהו או ידע כו'.

וזהו "או ראה" — "אתה הראת". אבל הפסוק "וידעת היום" מתייחס לאמונה ולדעת בבחינת סוכב כל עלמין, שאינה בגדר העולמות כלל; ועל כך נאמר "וידעת היום", כנזכר לעיל. וזהו "או ידע" וגו'.

"ראה" פירושו אפוא "אתה הראת". "ידע" פירושו "וידעת היום" — האמונה והדעת של האור המקיף, שהוא למעלה מן העולמות לגמרי.

וזהו שיש בפסוק ראשון דק"ש [דקריאת שמע] ע' רבתי וכן ד' דאחד שהוא ענין עד¹⁶⁰ דהיינו בחי' ואתם עדי^{161, 162} כמש"ש [כמה שכתוב שם] במדרש והיינו ע"י אתה הראת לדעת וידעת היום כו' וכנ"ל.

וזהו הטעם לכך שבפסוק הראשון של קריאת שמע העי"ן של "שמע" גדולה, וכן הדל"ת של "אחד", שגם היא גדולה: עניינן "עד", כלומר בחינת "ואתם עדי", כפי שנאמר שם במדרש. והדבר נעשה באמצעות "אתה הראת לדעת" ו"וידעת היום" וגו', כנזכר לעיל.

בספר התורה נכתבות העי"ן של "שמע" והדל"ת של "אחד" באותיות גדולות, ויחד הן יוצרות את המילה "עד": ישראל הם עדיו של ה', כפי שאומר המדרש שם על הפסוק "ואתם עדי". עדותם נשענת גם על "אתה הראת" וגם על "וידעת היום".

וגם י"ל [יש לומר] ע' רבתי דשמע עין בחי' ראייה הראת לדעת. ושמע לשון הבנה בחי' וידעת.

אפשר גם לומר שהעי"ן הגדולה שב"שמע" היא "עיין" — בחינת ראייה, "הראו לך כדי שתדע"; ו"שמע" משמש גם במשמעות של הבנה, בחינת "ותדע".

לחלופין, העי"ן הגדולה, שמשמעותה גם "עיין", רומזת לראייה — "הראו לך". המילה "שמע" פירושה גם "הבין", ולכן היא רומזת ל"ותדע".

וזהו ע"פ שנים עדים יקום דבר¹⁶³ כי עדות אותיות דעות ושנים עדים היינו בחי' או ראה או ידע הנ"ל ועי"ז יקום דבר. הוא בחי' דבר ה'. ועי"ז מרמז הד' רבתי דאחד¹⁶⁴:

וזהו [פירוש] "על פי שני עדים יקום דבר": אותיותיה של "עדות" הן "דעות", ושני העדים הם הבחינות של "או ראה או ידע" שהוזכרו לעיל. ועל ידי כך "יקום דבר" — בחינת "דבר ה'". לכך רומזת הדל"ת הגדולה שב"אחד".

לכן נאמר "על פי שני עדים יקום דבר" (דברים יט, טו): אותיות "עדות" הן "דעות", ושני ה"עדים" הם ראייה וידיעה. באמצעותם עומד "דבר" — "דבר ה'"; והדל"ת הגדולה שב"אחד" רומזת לכך.

בעבודה

יש להזין מדי יום את האמונה בה' שלמעלה מהעולמות, באמצעות תורה, תפילה, צדקה ומצוות, עד שהיא מורגשת בבהירות כמו ראייה ומביאה תענוג ממשי. אדם שרואה את עצמו נופל אינו צריך להתייאש, כי עליות וירידות הן סדרו של הזמן, והיום הוא יכול להפוך מרע לטוב באמצעות הכנעת היצר הרע והפיכתו לטוב. כמו כן, אין להאמין לבעלי לשון הרע, שכן שנאת חנם נשענת על אותה אמונה שקרית.

שאלות לשיחה

1. מדוע אומר אדמו"ר הזקן שהאמונה בכך שה' בורא ומקיים את העולם אינה אמונה ממש? כיצד הוא מכנה אותה במקום זאת, ומדוע?
2. מה ההבדל בין האור הממלא את כל העולמות לאור הסובב את כל העולמות, ומדוע רק את הראשון אפשר לדעת באמצעות השכל?
3. כיצד לימוד תורה, תפילה וצדקה מטפחים את האמונה, ומה מסמלים "חלב" ו"דבש"?
4. לפי פסקה 12, מדוע אדם אינו צריך להתייאש כשהוא נופל?
5. כיצד נביאי שקר ושנאת חנם משקפים את האמונה הקדושה שלמעלה מן השכל?

הערות

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

6 לך אמור להם

"לך אמור להם: שובו לכם לאוהליכם". העם חוזר, ומשה נשאר לבדו לקבל את המצוות.

Deuteronomy 5:27 דברים ה':כ"ז

לך אמר להם שובו לכם לאהליכם:

Go say to them: Return ye to your tents

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

7 וזאת המצוה וגו' לעשות בארץ

"וזאת המצווה, החוקים והמשפטים... לעשות בארץ אשר אתם עובדים שמה". זו הפתיחה שהאזכור של "הארץ" בה מעורר את שאלתו של אדמו"ר הזקן.

Deuteronomy 6:1 דברים ו':א

וזאת המצווה החקים והמשפטים אשר צוה ה' אלקיכם ללמד אתכם לעשות בארץ אשר אתם עבדים שמה לרשתה:

Now this is the commandment, the statutes, and the ordinances, which the L-RD your G-d commanded to teach you, that ye might do them in the land whither ye go over to possess it

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

8 ארץ זבת חלב ודבש

הפרשה הפותחת את קריאת שמע מסתיימת במילים "ארץ זבת חלב ודבש"; המאמר מפרש אותן בהמשך כצמיחתה של האמונה.

Deuteronomy 6:3 דברים ו':ג

ושמעת ישראל ושמרת לעשות אשר יטב לך ואשר תרבונו מאד כאשר דבר ה' אלקי אבותיך לך ארץ זבת חלב ודבש:

Hear therefore, O Israel, and observe to do it; that it may be well with thee, and that ye may increase mightily, as the L-RD, the G-d of thy fathers, hath promised unto thee—a land flowing with milk and honey

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

9 שמע ישראל הוי' אלקינו הוי' אחד

קריאת שמע, שבאה מיד לאחר מכן; אדמו"ר הזקן מכנה אותה המצווה הראשונה שניתנה באמצעות משה לאחר עשרת הדיברות.

Deuteronomy 6:4 דברים ו':ד

שמע ישראל Havayah אלקינו Havayah אֶחָד:

HEAR, O ISRAEL: THE L-RD OUR GOD, THE L-RD IS ONE

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

10 ויאמינו בהו'

על הים נאמר: "ויאמינו בהו' ובמשה עבדו". הפסוק מובא כהוכחה למצוות האמונה.

Exodus 14:31 שמות י"ד:ל"א

וירא ישראל את־הַיָּד הַגְּדֹלָה אֲשֶׁר עָשָׂה ה' בְּמִצְרַיִם וַיִּירָאוּ הָעָם אֶת־ה' וַיֹּאמְינוּ בַּה' וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ:

פסוקה 1

1 "וידעת היום והשבות אל לבבך, כי הוי' הוא האלקים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת, אין עוד". הפסוק שעליו מיוסד המאמר.

Deuteronomy 4:39 דברים ד':ל"ט

וידעת היום והשבת אל־לבבך כי ה' הוא האֱלֹהִים בְּשָׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל־הָאָרֶץ מִתַּחַת אֵין עוֹד:

know this day, and lay it to thy heart, that the L-RD, He is G-d in heaven above and upon the earth beneath; there is none else

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

2 "אתה הראת לדעת כי הוי' הוא האלקים, אין עוד מלבדו". הפסוק הקודם, שלכאורה הופך את "וידעת" השני למיותר.

Deuteronomy 4:35 דברים ד':ל"ה

אַתָּה הָרַאת לְדַעַת כִּי ה' הוּא הָאֱלֹהִים אֵין עוֹד מִלְּבָדוֹ:

Unto thee it was shown, that thou mightiest know that the L-RD, He is G-d; there is none else beside Him

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

3 קרב אתה ושמע

בקשת העם ממשה: "קרב אתה ושמע את כל אשר יאמר הוי' אלקינו, ואת תדבר אלינו".

Deuteronomy 5:24 דברים ה':כ"ד

קִרְב אֶתָּה וּשְׁמַע אֶת כָּל־אֲשֶׁר יֹאמַר ה' אֱלֹהֵינוּ וְאֶת תְּדַבֵּר אֵלֵינוּ אֶת כָּל־אֲשֶׁר יְדַבֵּר ה' אֱלֹהֵינוּ אֵלֵיךָ וּשְׁמַעְנוּ וַעֲשִׂינוּ:

Go thou near, and hear all that the L-RD our G-d may say; and thou shalt speak unto us all that the L-RD our G-d may speak unto thee; and we will hear it and do it

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

4 לאחר עשרת הדיברות אמר העם: "אם יוספים אנחנו לשמוע את קול הוי' אלקינו עוד ומתנו".

Deuteronomy 5:22 דברים ה':כ"ב

וַעֲתָה לָמָּה נָמוּת כִּי תֹאכְלֵנוּ הָאֵשׁ הַגְּדֹלָה הַזֹּאת אִם־יִסְפְּקוּ אֲנַחְנוּ לְשִׁמְעַתְּךָ ה' אֱלֹהֵינוּ עוֹד וּנְמָתָנוּ:

Now therefore why should we die? for this great fire will consume us; if we hear the voice of the L-RD our G-d any more, then we shall die

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

פסוקה 2

5 ה' אומר למשה ששמע את דברי העם: "היטיבו כל אשר דיברו".

Deuteronomy 5:25 דברים ה':כ"ה

וַיִּשְׁמַע ה' אֶת־קוֹל דְּבָרֵיכֶם בְּדַבְּרֵכֶם אֵלַי וַיֹּאמֶר ה' אֵלַי שְׁמַעְתִּי אֶת־קוֹל דְּבָרֵי הָעָם הַזֶּה אֲשֶׁר דִּבְרוּ אֵלַי הִיטִיבוּ כָל־אֲשֶׁר דִּבְרוּ:

And the L-RD heard the voice of your words, when ye spoke unto me; and the L-RD said unto me: 'I have heard the voice of the words of this people, which they have spoken unto thee; they have well said all that they have spoken

Look from the peak of Amana” - Rabbi Hunya said in the “name of Rabbi Yusta: The exiles are destined to reach Mount Amana there). and recite song, and the nations of the world are destined to bring them like ministers to the messianic king. What is the reason? “Look [tashuri] from the peak of Amana.” Tashuri means nothing other than offering, just as it says: “We have no gift [teshura] to bring to the man” (I ... Samuel 9:7). It is fitting, but it is not fitting for Me. Did
Midrash Rabbah -- TE (Public Domain) • The Sefaria Midrash Rabbah, 2022 (CC-BY)

14 דוד לשלמה: “דע את אלקי אביך ועבדהו בלב שלם”. הפסוק מוכח כהוכחה למצווה לדעת את ה'.

I Chronicles 28:9 דברי הימים א כ"ח:ט'
ואתה שלמה־בני דע את־אלקי אביך ועבדהו בלב שלם ובנפש הפצה כי כל־לכבות דורש ה' וכל־יצר מחשבות מבין אם־תדרשנו מצא לה ואם תעזבנו יזניחך לעד:

And thou, Solomon my son, know thou the G-d of thy father, and serve Him with a whole heart and with a willing mind; for the L-RD searcheth all hearts, and understandeth all the imaginations of the thoughts; if thou seek Him, He will be found of thee; but if thou forsake Him, He will cast thee off for ever

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

פסוקה 3

15 “ומבשרי אחזה אלוהה”. אדמו"ר הזקן מפרש זאת כאדם התופס את ה' במצעות גופו שלו, כשם שהוא תופס את נשמתו.

Job 19:26 איוב י"ט:כ"ו
ואחר עורי נקפוזאת ומבשרי אחזה אלוה:

And when after my skin this is destroyed, Then without my flesh shall I see G-d

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

מהארץ לרקיע מהלך 16

“מן הארץ לרקיע מהלך חמש מאות שנה, ועוביו של רקיע מהלך חמש מאות שנה”. זו המידה שבה משתמש אדמו"ר הזקן לתיאור “הגוף הגדול” של העולמות.

Chagigah 13a:3 חגיגה י"ג א:ג'
כמה שנותיו של אדם — שבעים שנה, שנאמר: “ימי שנותינו בהם שבעים שנה ואם בגבורות שמונים שנה”. והלא מן הארץ עד לרקיע מהלך חמש מאות שנה, ועוביו של רקיע מהלך חמש מאות שנה, וכן כיון כל רקיע ורקיע.

William Davidson, Vocalized Aramaic (CC-BY-NC)

פסוקה 4

17 “שאו מרום עיניכם וראו: מי ברא אלה?” ההתכוננות כבריאה מביאה להכרה בבוראה, ולכן ידיעה זו היא “כאילו רואה”.

Isaiah 40:26 ישעיהו מ:כ"ו
שאו־מרום עיניכם וראו מִי־בָרָא אֵלֶּה הַמוֹצִיא בַמִּסְפָּר צְבָאָם לְכֶלֶם בְּשֵׁם יְקֹרָא מִרְבִּי אוֹנִים וְאִמִּיץ כַּח אִישׁ לֹא נִעְדָּר:

Lift up your eyes on high, And see: who hath created these? He that bringeth out their host by number, He calleth them

And Israel saw the great work which the L-RD did upon the Egyptians, and the people feared the L-RD; and they believed in the L-RD, and in His servant Moses

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

11 “אתי מלבנון כלה... תשורי מראש אמנה”. אדמו"ר הזקן מצטט את דברי המדרשים על שני חלקי הפסוק, ומפרש את “אמנה” כרמו לאמונה.

Song of Songs 4:8 שיר השירים ד:ח'
אתי מִלְבָּנוֹן כְּלָה אֲתִי מִלְבָּנוֹן תְּבוֹאִי תְשׁוּרִי מִרֹאשׁ אֲמֶנֶה מִרֹאשׁ שְׁנִיר וְחֶרְמוֹן מִמַּעֲנוֹת אֲרִיֹת מִהַרִּים נְמִרִים:

Come with me from Lebanon, my bride, With me from Lebanon; Look from the top of Amana, From the top of Senir and Hermon, From the lions'dens, From the mountains of the leopards

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

תשורי מראש אמנה 12

על “הביטי מראש אמנה” אומר רבי נחמיה, שישראל זכו לשיר על הים רק בזכות האמונה, ומביא ראיה מהפסוקים “ויאמן העם” ו“ויאמינו בהוי”.

Shemot Rabbah 23:5 שמות רבה כ"ג:ה'
... וכן הוא אומר (מיכה ב, ג): עלה הפורץ לפנייהם ויעבר מלכם לפנייהם וה' בראשם. (שיר שם, שם): תשורי מראש אמנה. אמר רבי יוסטא: הר הוא ושמו אמנה, עד אותו ההר ארץ ישראל, ממנו ולהלן חוץ לארץ. אמר רבי אלעזר ברבי יוסי: כשיגיעו הגליות לשם יהיו אומרים שירה, לכך נאמר: תשורי מראש אמנה. דבר אחר: תשורי מראש אמנה עתידין ישראל לומר שירה לעתיד לבוא, שנאמר (תהלים צח, א): שירו לה' שיר חדש כי נפלאות עשה. ובאיזה זכות אומרים ישראל שירה? בזכות אברהם שהאמין בהקדוש ברוך הוא, שנאמר (בראשית טו, ו): ...

Another matter, “then Moses...sang” - that is what is written: “With me from Lebanon, my bride, [with me from Lebanon, come]” (Song of Songs 4:8). Rabbi Levi said: The standard practice is that a bride is adorned and perfumed and then she is taken to the wedding canopy. But the Holy One blessed be He did not do so, but rather, He said to the congregation of Israel: “With me from Lebanon [Levanon], my bride,” - from the mortar and the bricks [leavenim] I have taken you, ... and I have

Daat Shemot Rabbah (Public Domain) • The Sefaria Midrash Rabbah, 2022 (CC-BY)

אתי מלבנון 13

על “אתי מלבנון”: ישראל ראו את היד הגדולה על הים ובכל זאת לא האמינו, שכן “אדם עשוי לראות ואינו מאמין”; ישראל שרו בזכות האמונה שהראו במצרים (“ויאמן העם”).

Shir HaShirim Rabbah 4:8:2 שיר השירים רבה ד:ח:ב'
תשורי מראש אֲמֶנֶה, אֲמֵר רַבִּי חֲוִינָא בְּשֵׁם רַבִּי יוֹסֵפָא, עֲתִידוֹת הַגְּלִיּוֹת מְגִיעוֹת עַד טִירוֹס מוֹנוֹס, וְאוֹמְרִים שִׁירָה, וְעֲתִידִים אֲמוֹת הָעוֹלָם לְהִבִּיא אוֹתָהּ סְרְדִיוֹטוֹת לְמִלְחָה מְשִׁיחַ, מִה טַעַם תְּשׁוּרִי מִרֹאשׁ אֲמֶנֶה, אֵין לְשׁוֹן תְּשׁוּרִי אֵלָא לְשׁוֹן קֶרֶן, הֵיאֵךְ מִה דָּאֵת אֲמֵר (שמואל א ט, ו): וְתִשְׁוֹרָה אֵין לְהִבִּיא לְאִישׁ, רְאוּיָהּ הִיא וְאֵנָּה לֹא רְאוּיָהּ, לֹא כְכֹר עֲשׂוֹתִי לָכֵם בְּיָמֵי חֲזָאֵל (מלכים ב ח, ט): וְיִלְךָ חֲזָאֵל לְקִרְאָתוֹ וַיִּקַּח מִנְחָה בְּיָדוֹ וְכָל טוֹב דְּמִשְׁק מִשָּׂא אֲרֻכָּעִים גָּמַל, אֲמֵר רַבִּי ...

all by name; By the greatness of His might, and for that He is strong in power, Not one faileth
Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

18 הרהור בעלמא לא עביר מידי

הזוהר מסביר שמחשבה בלבד אינה פועלת ואינה משמיעה קול, ואילו מילה היוצאת מן הפה נעשית לקול העולה למעלה. בהערת קה"ת מובא מקור זה למילים שכאן.

Zohar, Emor 45:290-47:300 ספר הזוהר, אמור מ"ה:ר"צ-מ"ז:ש'
For this reason it is permitted on Sabbath to think about ordinary things, because mere thinking produces no effect, but if a word issues from a man's mouth it becomes a voice and rises aloft and breaks through ethers and firmaments and arouses something else. Therefore it says, "Not to find thine own pleasure nor speaking thine own word". But if a man utters a holy word of the Torah, it rises aloft and arouses the saints of the King, who set a crown on its head, so that ... there

The Zohar; London, Soncino Press, 1933 (Public Domain)

19 דהרהור לאו כדבור דמי

רב חסדא פוסק שמחשבה אינה כדבור, שכן אילו הייתה כך, היה אפשר לצאת ידי חובה במחשבה בלבד. אדמו"ר חזקוני משתמש בעיקרון זה כדי להראות שמחשבה חולפת אינה דעת.

Berakhot 20b:20 ברכות כ"ב:ב'
ורב חסדא אמר, הרהור לאו כדבור דמי, דאי סלקא דעתך הרהור כדבור דמי — יוציא בשפתיו.

But Rab Hisda said : Meditation is not the equivalent of speech ; for if it enter thy mind that it is the equivalent of ! speech, let him utter the words with his lips

William Davidson, Vocalized Aramaic (CC-BY-NC) • Tractate Berakot by A. Cohen, Cambridge University Press, 1921 (Public Domain)

5 פסקה

20 דעת . . והרגשה

המילים כאן מצטטות את Tanya, Likkutei Amarim 46:11. הקטע מופיע למטה.

Tanya, Likkutei Amarim 46:11 תניא, חלק ראשון; ליקוטי אמרים מ"ז:י"א

... כלומר שאף על פי שאני כבהמה בהיותי עמה, ולא אדע ולא ארגיש בנפשי יחוד זה – שתפול עליה אימתה ופחד תחלה, ואחר כך אהבה רבה בתענוגים או קרשפי אש, כמדת הצדיקים שגודלך חומרים; וכנודע, שדעת הוא לשון הרגשה בנפש, והוא כולל חסד וגבורה – אף על-פי-כן, "אני תמיד עמה", כי אין החומר מונע יחוד הנפש באור-אין סוף ברוך-הוא הממלא כל עולמין, וכמו שכתוב: "גם חושך לא יחשיך ממך".

Kehot Publication Society (CC-BY-NC)

הערת קה"ת

נסמן לעיל ואתחנן ב, א. וראה תניא פמ"ו. וראה גם המשך בששה"ק תערי"ב ח"א ע' תקיב.

21 ב אך הנה דעת והרגשה זו הוא בבחי' ממכ"ע

ההערה מפנה לאור התורה על פינחס בעניין זה, שלפיו ידיעה והרגשה

שייכות לאור הממלא את העולמות.

הערת קה"ת

ראה אוה"ת פנחס א'קעד. וראה המשך בששה"ק תערי"ב ח"א ע' קפט: ועמ"ש בלק"ת . . דבבחי' ממכ"ע דהיינו בחי' חכ' שייך ידיעת המציאות ובבחי' סובב דהיינו בחי' הכתר הו"ע האמונה כו' ומכ"א שזהו אצלינו כך אבל באצ"י החכ' היא בבחי' השגת המהות וח"ס בהשגת המציאות כו' וגם מכ"א שם בבחי' חכ' בענין הדעת באמונה (!) שגם בבחי' סובב שייך השגת והרגשת המציאות כו' וזהו גם אצלינו וכמשי"ש שכל הנבונים יכולים להשיג מציאות בחי' הסובב כו' . . אך גם הסובב מושג מציאות.

22 בד"ה ונקדשתי בתוך בניי

שם מוסבר שהאור הממלא את העולמות נמשך לתוכם כפי שהנשמה ממלאת את הגוף, ומתחלק לגן עדן העליון, לגן עדן התחתון ולעולם הזה; לכן הוא נקרא "העולם הנגלה". הדברים מתייחסים למאמר זה. ה' עצמו קדוש ונבדל, והוא מחיה את העולמות כאור סובב, בלי להתלבש בהם.

הערת קה"ת

לעיל אמור לא, ג.

23 אני הוי' לא שניתי

"כי אני הוי' לא שניתי". הפסוק שהאדמו"ר חזקוני מחיל על ה' כפי שהוא מקיף את העולמות ואינו מושפע מהם.

Malachi 3:6 מלאכי ג:ו'

כי אני ה' לא שִׁנִּיתִי וְאַתֶּם בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לֹא כִלִּיתֶם:

For I the L-RD change not; and ye, O sons of Jacob, are not consumed.

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

מלאכי ג, ו.

24 ח"ג קל"ו ב'

ההערה קושרת את ההפניה לזוהר (חלק ג, 137b) לאור התורה, עניינים, עמ' 265.

הערת קה"ת

ראה אוה"ת עניינים ע' רסה.

25 ואתה הוא קודם שנבה"ע

הערת קה"ת מפנה למקום שבו זה מתבאר עוד: Shelah (Shnei Luchos .HaBris).

הערת קה"ת

תדא"ר פכ"א. נוסח התפלה (עד שלא נבה"ע). שלי"ה ג, ב.

26 מלכותך . . מלכות כל העולמים

"מלכותך מלכות כל עולמים". האדמו"ר חזקוני מוסיף "בלבד": רק מלכותו של ה', ולא עצמותו, קשורה לעולמות.

Psalms 145:13 תהילים קמ"ה:י"ג

מְלֻכֹּתְךָ מְלָכוֹת כָּל־עֲלָמִים וּמִמְשַׁלְתָּךְ בְּכָל־דּוֹר וָדוֹר:

Thy kingdom is a kingdom for all ages, And Thy dominion endureth throughout all generations

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

תהלים קמה, יג.

27 כמאמר בשכמל"ו

המראה מקום של קה"ת למילים האלה (ההערה למטה).

הערת קה"ת

פסחים (נו, א) פתח יעקב אבינו ואמר. [כ].

28 שם כבוד מלכותו

כאשר בניו של יעקב הכריזו "שמע ישראל... הוי' אחד", השיב יעקב: "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד". האדמו"ר הזקן מפרש את הניסוח כ"שם כבוד מלכותו", ולא המלכות עצמה.

Pesachim 56a:7 פסחים נ"ו א':

דאמר רבי שמעון בן לקיש: "ויקרא יעקב אל בניו ויאמר האספו ואגידה לכם". ביקש יעקב לגלות לבניו קץ הקימו, ונסתלקה ממנו שכינה. אמר: שמה חס ושלום יש במסתי פסול, כאברהם שיצא ממנו ישמעאל, ואבי יצחק שיצא ממנו עשו? אמרו לו בניו: "שמע ישראל, ה' אלקינו ה' אחד". אמרו: קשם שאין בלבך אלא אחד, כך אין בלבנו אלא אחד. באותה שעה פתח יעקב אבינו ואמר: "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד".

William Davidson, Vocalized Aramaic (CC-BY-NC)

29 עד שלא נבה"ע הי' הוא ושמו לבד

בבהר מסביר אדמו"ר הזקן שגם חכמה מקבלת את חיותה ואת מציאותה רק משם ה' ומזיוו, ואילו עצמותו, בעל הרצון, נעלה הרבה מכדי להיות מקור לחכמה.

הערת קה"ת

פדרי"א פ"ג. ראה לעיל בהר מג, ב ובמ"מ לשם. וראה בהנסמן במאמרי אדה"ז — פרשיות לעי' תקעב.

30 עד שלא נברא העולם היה הוא ושמו בלבד

"עד שלא נברא העולם היה הקדוש ברוך הוא ושמו הגדול בלבד". האדמו"ר הזקן מפרש שגם שמו נכלל ב"בלבד".

Pirkei DeRabbi Eliezer 3:2 פרקי דרבי אליעזר ג':ב'

עד שלא נברא העולם, היה הקדוש ברוך הוא ושמו הגדול בלבד, ועלה במחשבה לברא את העולם, והיה מחריט את העולם לפניו ולא היה עומד. משלו משל, למה הדבר דומה? למלך שהוא רוצה לבנות פלטרים שלו, אם אינו מחריט בארץ יסודותיו ומובאיו ומוצאיו, אינו מתחיל לבנות, כך הקדוש ברוך הוא החריט לפניו את העולם ולא היה עומד עד שברא את התשוכה.

Before the world was created, the Holy One, blessed be He, with His Name alone existed, and the thought arose in Him to create the world. He began to trace (the foundations of) the world before Himself, but it would not stand. They told a parable, To what is the matter like? To a king who wishes to build a palace for himself. If he had not traced in the earth its foundations, its exits and its entrances, he does not begin ... to build. Likewise the Holy One, blessed be

Pirke DeRabbi Eliezer, Sefaria Vocalized Edition (Public Domain) • Pirke de Rabbi Eliezer, trans. Rabbi Gerald Friedlander, London, 1916 (Public Domain)

31 כי נשגב שמו לבדו

"כי נשגב שמו לבדו, הודו על ארץ ושמים". רק הארה, הודו, מגיעה לעולמות.

Psalms 148:13 תהילים קמ"ח:י"ג

יהללו את שם ה' כי נשגב שמו לבדו הודו על-ארץ ושמים:

Let them praise the name of the L-RD, For His name alone is exalted; His glory is above the earth and heaven

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

תהלים קמח, יג.

32 (ועי' מזה בד"ה לכן אמור

מאמר התורה אור "לכן אמור לבני ישראל: אני הוי'" פותח בשאלה מדוע מזכירים את יציאת מצרים גם בלילה, ומלמד שלכל "מצרים" ו"ישראל" שלמטה יש מקבילה למעלה ובעבודת האדם. אדמו"ר הזקן מפנה את הקורא לשם בעניין שם ה' וזיוו.

הערת קה"ת

תו"א נז, ב.

33 ובד"ה קחו מאתכם תרומה

שם נמשלה ההארה לקרני השמש המאירות על עצם: היא גלויה, אך רק מקיפה אותו. כך גם אור אין סוף בבחינת סוכב כל עלמין הוא גילויי המחיה את העולמות; לפני הבראה היה שמו כלול ב"הוא לבדו", ועם הבראה נמשך לגילוי, אך רק כאור מקיף.

הערת קה"ת

תו"א פז, ב.

34 ובד"ה יביאו לבוש מלכות

במאמר "יביאו לבוש מלכות" מוסבר שמלכות ה' מתפשטת כדי להביא את העולמות מאין ליש, והיא הסיבה למציאות הגשמית; כדי לברוא עולם גשמי התלבש ה' בהדר כדי להמשיך את מלכותו.

הערת קה"ת

תו"א צ, ג.

35 ובד"ה שיר השירים

המאמר הפותח על שיר השירים מסביר שבניגון הסוף טמון בהתחלה, ושנהניגונים והטעמים העליונים ממשיכים את עצמותו של סוכב כל עלמין בבחינת מלכות: "ברוך אתה... מלך העולם".

Song of Songs 1:3 שיר השירים א':ג'

לְרִיחַ שְׁמֶנֶךָ טוֹבִים שְׁמֶן תוֹרֶךָ שְׁמֶךָ עֲלֵי־כֶן עֲלֻמוֹת אֶהְבֹּדָה:

Thine ointments have a goodly fragrance; Thy name is as ointment poured forth; Therefore do the maidens love thee

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

לעיל שה"ש א, ג.

36 ובד"ה קול דודי

המאמר על "קול דודי" מצטט את האמירה "עד שלא נברא העולם היה הוא ושמו בלבד" ומסביר שהחיות של כל העולמות הנמשכת ממנו אינה אלא אור וזיו.

הערת קה"ת

לעיל שה"ש יד, ג.

37 והקדוש בשמים ובארץ

המראה מקום של קה"ת למילים האלה (ההערה למטה).

הערת קה"ת

ברכת ישתבח.

38 בארץ מתחת כמו בשמים ממעל

מילות הפסוק שבמאמר, "בשמים ממעל ועל הארץ מתחת", מובאות כאן כדי לומר שה' וזה בשניהם.

Deuteronomy 4:39 דברים ד':ל"ט

וידעת היום והשבת אל־לבבך כי ה' הוא האֱלֹהִים בְּשָׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל־הָאָרֶץ מִתַּחַת אֵין עוֹד:

know this day, and lay it to thy heart, that the L-RD, He is G-d in heaven above and upon the earth beneath; there is none else

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

39 ולגדולתו אין חקר

"גדול הוי' ומהולל מאוד, ולגדולתו אין חקר". הפסוק מובא בהקשר של "המלך הגדול" — האור שממלא את העולמות.

Psalms 145:3 תהילים קמ"ה:ג

גָּדוֹל ה' וּמְהֻלָּל מְאֹד וְלִגְדֻלָּתוֹ אֵין חֶקֶר:

Great is the L-RD, and highly to be praised; And His greatness is unsearchable.

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

תהלים קמה, ג.

40 (והמלך הגדול... וכתוב אלף אלפים

הגהה מוסגרת זו מופיעה גם בכתב יד 1824, ולכן מסיקה ההערה שהיא משל אדמו"ר הזקן עצמו ולא הגהה של הצמח צדק.

הערת קה"ת

הגהה זו נמצא גם בכת"י 1824. לכן נראה שזהו מאדה"ז ולא מהצ"צ.

41 אלף אלפים

"אלף אלפים ישמשוניה וריבו רבון קדמוהי יקומון". ריבוי המשרתים להי מראה עד כמה מלכותו מתפשטת.

Daniel 7:10 דניאל ז':י

נְהַר דִּינֹור נִגַּד וְנִפְקַח מִן־קְדְמוּהֵי אֱלֹף אֱלִפִּין יִשְׁמְשֻׁנְהָ וְרִבּוֹ רִבְכּוֹן קְדְמוּהֵי יְקוּמוֹן דִּינָא יְתִב וְסִפְרִין פְּתִיחוֹ:

A fiery stream issued And came forth from before him; thousand thousands ministered unto him, And ten thousand times ten thousand stood before him; The judgment was set, And the books were opened.

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

דניאל ז, י.

42 אלא זו היא בחיי אמונה

ההערה מפנה לסדרת הרבי הרש"ב משנת תרע"ב העוסקת בהגדרה זו של אמונה.

הערת קה"ת

ראה המשך תער"ב ח"א פרק צח.

43 כחשיכה כאורה

"גם חושך אינו חושך בעיניך... החושך הוא כאור". הפסוק משמש לתיאור הי כפי שהוא למעלה מן העולמות, שלפניו אין הבדל בין הדברים.

Psalms 139:12 תהילים קל"ט:י"ב

גַּם־חֹשֶׁךְ לֹא־יִחְשֶׁיךָ מִמֶּךָ וְלֵילָה כִּיּוֹם יֵאִיר פְּחֻשִׁיכָה כְּאוֹרָה:

Even the darkness is not too dark for Thee, But the night shineth as the day; The darkness is even as the light

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

תהלים קלט, יב.

44 ולפניו כחשיכה כאורה

באור התורה על דברים יש בשלב זה תוספת של הצמח צדק.

הערת קה"ת

באוה"ת דברים כרך ז ע' ביתצו יש הוספה מהצ"צ.

45 ועדיין פי בשלי"ה... מאמר א'

המראה מקום של קה"ת למילים האלה (ההערה למטה).

הערת קה"ת

בשם חובת הלכות שער היחוד "וזהו מרומזו במ"ש דע את אלקי אביך ר"ל נוסף על מה שהוקבע אמונת האלקות בלבך מצד אביך דהיינו הקבלה איש מפי איש דע אתה בעצמך מצד ההשגה" ע"ש.

46 ויאמינו בהוי'

הערת קה"ת מפנה לExodus 14:31 למילים האלה.

Exodus 14:31 שמות י"ד:ל"א

וַיֵּרָא יִשְׂרָאֵל אֶת־הַיָּד הַגְּדֹלָה אֲשֶׁר עָשָׂה ה' בְּמִצְרַיִם וַיִּירָאוּ הָעָם אֶת־ה' וַיֹּאמְרֵינוּ כֹּה וּבְמִשְׁחָ עֲבָדוֹ:

And Israel saw the great work which the L-RD did upon the Egyptians, and the people feared the L-RD; and they believed in the L-RD, and in His servant Moses

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

שמות יד, לא.

47 ברכות בשלח פכ"ג

הערת קה"ת מפנה למקום שבו זה מתבאר עוד: Or HaTorah.

הערת קה"ת

"ד"א תשורי מראש אמנה א"ר נחמיה לא זכו ישראל לומר שירה על הים אלא בזכות אמנה" — אוה"ת בשלח ע' תכט.

48 ובשה"ש רבה כפי אתי מלכנון

הערת קה"ת מפנה למקום שבו זה מתבאר עוד: Or HaTorah.

הערת קה"ת

פ"ד, ח. "כתיב וירא ישראל את היד הגדולה דאדין אדם ואינם מאמינים (פי) המ"כ י"ל עדיין הוא מוליך ומדדה אותם מתוך הים ועיניהם הרואות ולא יאמינו בתמיה) אית בר נש דחמי ולא מהימן הוי בזכות האמנה שהאמינו ישראל במצרים שנאמר ויאמן העם" — אוה"ת בשלח ע' תל.

49 והענין כי באמת... זו היא בחיי אמונה

המראה מקום של קה"ת למילים האלה (ההערה למטה).

הערת קה"ת

מובא בספר החקירה ז, ב.

50 ומבשרי אחזה אלו-ה

המילים כאן מצטטות את Job 19:26. הקטע מופיע למטה.

Job 19:26 איוב י"ט:כ"ו

וְאַחֵר עוֹרִי נִקְפּוֹזִיאוֹת וּמִבְּשָׂרִי אֲחֻזָּה אֱלֹהִים:

And when after my skin this is destroyed, Then without my flesh shall I see G-d

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

איוב יט, כו. באוה"ת דברים כרך ו ע' ביתצו יש לכאן הגהה ע"ש. וראה גם ספר החקירה ח, א.

51 שרואין את העולמות שהם כמו גוף גדול

המראה מקום של קה"ת למילים האלה (ההערה למטה).

הערת קה"ת

ראה אדר"נ פל"א. ובמ"נ ח"א פע"ב.

מובא באוה"ת נ"ך כרך ב ע' תתקפח ושם מציין: "ועי' מזה שהדעת הוא ההתקשרות בהדבר והפך השכחה בסידור בד"ה להבין ענין הלולב ומיניו".

58 הרהור . . לא עבד מידי

הערת קה"ת מפנה Zohar III, 105a למילים האלה.

Zohar III, 105a זח"ג קה, א

הערת קה"ת

זח"ג קה, א.

59 דהרהור לאו כדיבור דמי

המילים כאן מצטטות את Berakhot 20b:20-21. הקטע מופיע למטה.

Berakhot 20b:20-21 ברכות כ' ב:כ"א

ורב חסדא אמר, הרהור לאו כדיבור דמי, דאי סלקא דעתך הרהור כדיבור דמי — יוציא בשפתיו. אלא מאי הרהור לאו כדיבור דמי, למה מהרהר? אמר רבי אלעזר: כדי שלא יהו כל העולם עוסקין בו והוא יושב ובטל.

But Rab Hisda said : Meditation is not the equivalent of speech ; for if it enter thy mind that it is the equivalent of speech, let him utter the words with his lips ! How is it then ? Meditation is not the equivalent of speech. Why, then, should he meditate? R. Eleazar said : So that the whole world should not be engaged upon the reading of the Shema', whereas he sits idle

William Davidson, Vocalized Aramaic (CC-BY-NC) • Tractate Berakot by A. Cohen, Cambridge University Press, 1921 (Public Domain)

הערת קה"ת

ברכות כ, ב. באוה"ת דברים כרך ו ע' ביתצו יש לכאן הגהה וקיצור.

60 בד"ה וירא ישראל כו' ויאמינו בהוי'

אדמו"ר הזקן עצמו מפנה את הקורא למאמר זה בתורה אור להרחבה בעניין האמונה בה' כפי שהוא למעלה מן העולמות.

הערת קה"ת

בתור"א פ' בשלח.

61 הערת קה"ת מפנה Genesis 18:1-22:24 למילים האלה.

Genesis 18:1-22:24 בראשית י"ח:א-כ"ב:כ"ד

פסקה 6

62 שכן ארץ ורעה אמונה

"בטח בהוי' ועשה טוב, שכן בארץ ורעה אמונה". אדמו"ר הזקן מפרש את "ורעה" כחזנה וטיפוח של האמונה, כדי שתגדל.

Psalms 37:3 תהילים ל"ז:ג

בטח בה' ועשה טוב שכן ארץ ורעה אמונה:

Trust in the L-RD, and do good; dwell in the land, and cherish faithfulness.

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

תהלים לו, ג.

63 ורעה אמונה . . ומלאה הארץ דעה

ההערה מפנה לאור התורה על פינחס, שם נקשרים "ורעה אמונה" ו"מלאה הארץ דעה".

הערת קה"ת

ראה אוה"ת פנחס ע' אקעה.

52 מהארץ לרקיע מהלך ת"ק שנה

המילים כאן מצטטות את Chagigah 13a:3. הקטע מופיע למטה.

Chagigah 13a:3 חגיגה י"ג א:ג

כמה שנותיו של אדם — שבעים שנה, שנאמר: "ימי שנותינו כקם שבעים שנה ואם בגבורות שמונים שנה". והלא מן הארץ עד לרקיע מהלך חמש מאות שנה, ועוביו של רקיע מהלך חמש מאות שנה, וכן בינו כל רקיע ורקיע.

William Davidson, Vocalized Aramaic (CC-BY-NC)

הערת קה"ת

חגיגה יג, א. ירושלמי ברכות פ"ט, ה"א.

53 שאו מרום עיניכם

המילים כאן מצטטות את Isaiah 40:26. הקטע מופיע למטה.

Isaiah 40:26 ישעיהו מ'כ"ו

שאו־מרום עיניכם וראו מי־ברא אלה המוציא כמספר צבאם לָכֶלֶם בָּשֵׁם יִקְרָא מֵרֵב אוֹנִים וְאִמְיָן כֹּחַ אִישׁ לֹא נֶעְדָּר:

Lift up your eyes on high, And see: who hath created these? He that bringeth out their host by number, He calleth them all by name; By the greatness of His might, and for that He is strong in power, Not one faileth

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

ישעיי מ, כו.

54 וידיעה זו מורגשת כאלו רואה

המראה מקום של קה"ת למילים האלה (ההערה למטה).

הערת קה"ת

נתבאר בספר החקירה ח, א ושם ח, ב בהקיצור. ושם דף כו, א ומבאר שכאן מפרש אדה"י שראיה דבחי' ומבשרי אחזה אינו אלא על בחינת ממכ"ע, שזהו כדמיון הנשמה המלוכשת בגוף, ועל סוכ"ע צריך אמונה, והצ"צ מפרש עוד יותר שגם בסוכ"ע מורגש הראיה והביא ראיה מגלגלים שאינן כגוף האדם, ע"ש בארוכה.

55 אך עיקר בקשת משה

הערת קה"ת מפנה למקום שבו זה מתבאר עוד: The Rebbe Maharash's maamar "Mayim Rabin" (5636).

הערת קה"ת

ראה ד"ה מים רבים תרל"ו פרק קכו. סה"מ תרס"ח ע' רפה.

56 וזהו לשון אחזה ולכן אין זה נקרא בשם אמונה

הערת קה"ת מפנה למקום שבו זה מתבאר עוד: Or HaTorah.

הערת קה"ת

באוה"ת סידור ע' מד מציין לכאן, דכאן ביאר "דעל בחי' ממכ"ע נאמר ומבשרי אחזה שמרגיש מציאותו רק שאינו נודע מהותו. וסוכ"ע הוא בחי' אמונה, ולכאורה זה סותר למ"ש דחכמה נק' אתה שהוא בגילוי ממש המהות, ובכתר הוא הרגשת המציאות כו', אכן באמת לק"מ דשם [= הכוונה לכאן] הכוונה שאצלינו הוא כאן שבממכ"ע יש הרגשת המציאות כו', אבל כאן [= הכוונה לסידור] הכוונה על עולם האצילות אשר שם דוקא החכמה הוא בבחי' גילוי המהות ממש" ע"ש.

57 דעת הוא העמקת הלב

הערת קה"ת מפנה למקום שבו זה מתבאר עוד: Or HaTorah.

הערת קה"ת

64 ומלאה הארץ דעה

חזונו של ישעיהו על העתיד: "כי מלאה הארץ דעה את הוי' כמים לים מכסים". כאן "הארץ" היא האמונה, שתתמלא בדעת.

Isaiah 11:9 ישעיהו י"א:ט'

לֹא־יָרֵעוּ וְלֹא־יִשְׁחִיתוּ בְּכָל־הָרָקָדְשִׁי כִּי־מְלֵאָה הָאָרֶץ דָּעָה אֶת־Havayah כָּמִים לַיָּם מְכַסִּים:

They shall not hurt nor destroy In all My holy mountain; For the earth shall be full of the knowledge of the L-RD, As the waters cover the sea.

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

ישעיי יא, ט. וכ"ה באוה"ת דברים כרך ז ע' ב'תצו. אבל בישעיי כתי כי מלאה.

65 פני הארץ היא האמונה שנק' בשם ארץ

אור התורה מפנה לעניין זה ומסביר מדוע האמונה נקראת "ארץ": כפי שנאמר בתורה אור בסוף משפטים, יש "ארץ חיים" — גן עדן, שממנו נמשכים חיים, כלומר אמונה, אהבה ויראה, ככתוב "באמונתו יחיה".

הערת קה"ת

באוה"ת דברים כרך ד ע' איתתקלא מציינ: עיי' "ומי"ש שהאמונה נק' ארץ זהו כמ"ש בתוי"א ס"פ משפטים בד"ה לא תהי' משכלה ועקרה בארצך אשר יש ארץ החיים והוא ג"ע שממנו נשפע החיים דהיינו אמונה ואוי"ר כמ"ש באמונתו יחי כו".

66 נעוץ תחלתו בסופן

המראה מקום של קה"ת למילים האלה (ההערה למטה).

הערת קה"ת

ס"י פ"א, מ"ו.

67 נעוץ תחלתו בסופן

"עשר ספירות בלי מה: נעוץ סופן בתחילתו ותחילתו בסופן, כשלהבת הקשורה בגחלת". העליון ביותר מתגלה בתחתון ביותר.

Sefer Yetzirah 1:7 ספר יצירה א"ז

עשר ספירות בלי מה נעוץ סופן בתחלתו ותחלתו בסופן כשלהבת קשורה בגחלת שאדון יחיד ואין לו שני ולפני אחד מה אתה סופר:

The decade of existence out of nothing has its end linked to its beginning and its beginning linked to its end, just as the flame is wedded to the live coal; because the L-rd is one and there is not a second one, and before one what wilt thou count?

Sefer Yetzirah, Warsaw 1884 (Public Domain) • Sefer Yezirah, trans. by Isidor Kalisch. New York, 1877 (Public Domain)

68 ונגלה כבוד ה'

"ונגלה כבוד הוי' וראו כל בשר יחדיו". בעתיד תיראה האלוקות, ולא רק תאמינו בה.

Isaiah 40:5 ישעיהו מ':ה'

וְנִגְלָה כְבוֹד ה' וְרָאוּ כָל־בָּשָׂר יַחְדָּו כִּי־פִי ה' דִּבֶּר:

And the glory of the L-RD shall be revealed, and all flesh shall see it together; for the mouth of the L-RD hath spoken '.

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

ישעיי מ, ה. באוה"ת דברים כרך ו ע' ב'תצט יש הוספה מהצ"צ.

69 בדי"ה להבין ענין הברכות

המאמר מסביר שהאמונה היא למעלה מכל השגה. בזמן בית ראשון האיר אור אין סוף בנשמות ישראל, ולכן האמונה הייתה כאילו נראית; בזמן בית שני, כשהנשמות לא היו נעלות באותה מידה, תיקנו אנשי כנסת הגדולה את הברכות כדי להמשיך גילוי זה של האמונה.

הערת קה"ת

תוי"א ו, א. ועם הגהות באוה"ת בראשית כרך ג.

70 ובאנה"ק ע"פ חגרה בעוז מתניה

האיגרת הראשונה באיגרת הקודש, על הפסוק "חגרה בעוז מתניה", שאליה מפנה אדמו"ר הזקן בעניין המשכת האמונה וחיוקה באמצעות התורה והמצוות.

הערת קה"ת

אנה"ק סי' א. וראה בליקוט פירושים — חסידים שם.

71 חגרה בעוז מתניה

"חגרה בעוז מתניה". זהו הפסוק שעליו מבוססת האיגרת הראשונה באיגרת הקודש, שאליה מתייחס אדמו"ר הזקן.

Proverbs 31:17 משלי ל"א:י"ז

חֲגֹרָה בְּעוֹז מִתְּנִיָּה וְתֹאמֶץ זְרֻעֶתֶיהָ:

She girdeth her loins with strength, And maketh strong her arms.

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

72 בדי"ה ואהיה אצלו אמן

מאמר זה לשבועות מצטט את המדרש המפרש "אמן" כ"מחנך", "כאומן הזה שהוא נושא את הינוק" — לשון של דאגה למומן, התואמת את פירוש אדמו"ר הזקן כאן ל"ורעה אמונה".

Numbers 17:4 במדבר י"ז:ד'

וַיִּקַּח אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן אֶת מַחְתֹּת הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר הִקְרִיבו הַשֹּׂרֶפִים וַיִּרְקְעוּם צְפוּי לְמִזְבֵּחַ:

And Eleazar the priest took the brazen fire-pans, which they that were burnt had offered; and they beat them out for a covering of the altar

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

לעיל במדבר יז, ד ואילך.

73 ואהיה אצלו אמן

בתורה נאמר: "ואהיה אצלו אמן". המדרש מפרש "אמן" כ"פדגוג" — מי שמגדל ילד ודואג לצרכיו.

Proverbs 8:30 משלי ח':ל'

וְאֶהְיֶה אֶצְלוֹ אִמּוֹן וְאֶהְיֶה שֹׁשְׁעִים יוֹם יוֹם מִשְׁחָקָת לִפְנֵי בְּכָל־עֵת:

Then I was by Him, as a nursing; And I was daily all delight, Playing always before Him

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

74 נעשה אדם

"נעשה אדם בצלמנו כדמותנו". כאן יש לקרוא זאת על התורה והמצוות, היוצרות את "דמות האדם" העליונה.

Genesis 1:26 בראשית א':כ"ו

וַיֹּאמֶר אֱלֹקִים נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ כְּדִמּוּתֵנוּ וַיִּרְדּוּ בְּדִגְתַּי הַיָּם וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּבַבְּהֵמָה וּבְכָל־הָאָרֶץ וּבְכָל־הָרֶמֶשׂ הָרֹמֵשׂ עַל־הָאָרֶץ:

זח"ב פז, א. הקדמת הרמב"ן עה"ת. יונת אלם פכ"ט. וראה לעיל פי' מטות עו, ב. וראה הפי' באוה"ת דברים כרך ו ע' בישלם.

פסקה 7

81 להחיות רוח שפלים

"אני שוכן במרום ובקדושה, ועם דכא ושפל רוח, כדי להחיות את רוחם של השפלים". הצדקה ממשכה ירידה זו של האור הנעלה.

Isaiah 57:15 ישעיהו נ"ז:ט"ו

פי' כה אמר רם ונשא שכן עד וקדוש שמו מרום וקדוש אשכון ואת־דכא ושפלים־רוח להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדכאים:

For thus saith the High and Lofty One That inhabiteth eternity, whose name is Holy: I dwell in the high and holy place, With him also that is of a contrite and humble spirit, To revive the spirit of the humble, And to revive the heart of the contrite ones.

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

ישעיה נז, טו.

82 קרבנות . . באש שלמע'

הערת קה"ת מפנה ל Yoma 21a למילים האלה.

Yoma 21a יומא כ"א א

הערת קה"ת

יומא כא, א.

83 אתערותא דלתתא אתעדל"ע

הערת קה"ת מפנה ל Zohar I, 88a למילים האלה.

Zohar I, 88a זח"א פח, א

הערת קה"ת

ראה זח"א פח, א. קסד, א. רלה, א. רמד, א. ועוד.

פסקה 8

84 בתפלה שכנגד הקרבנות

רבי יהושע בן לוי: "תפילות כנגד תמידין תקנום". התפילה באה במקום הקרבנות.

Berakhot 26b:5-6 ברכות כ"ו ב:ה-ו

תנא כותיה דרבי יוסי ברבי חנינא, ותנא כותיה דרבי יהושע בן לוי. תנא כותיה דרבי יוסי ברבי חנינא: אברהם תקן תפלת שחרית, שנאמר: "וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם", ואין "עמידה" אלא תפלה, שנאמר: "ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב", ואין "שיחה" אלא תפלה, שנאמר "תפלה לעני כי יעטף ולפני ה' ישפך שיחו".

There is a teaching in agreement with both of them. There is a teaching in agreement with R. Jose b. R. Hannina: Abraham instituted the morning Tefillah; as it is said, "And Abraham got up early in the morning to the place where he had stood" (Gen. xix. 27) — "standing" means prayer; as it is said, "Then stood up Phineas and prayed" (Ps. cvi. 30). Isaac instituted the afternoon Tefillah; as it is said, "And Isaac went out to meditate in the field at eventide" (Gen. ... — xxiv. 63)

And G-d said: 'Let us make man in our image, after our likeness; and let them have dominion over the fish of the sea, and over the fowl of the air, and over the cattle, and over all the earth, and over every creeping thing that creepeth upon the earth.'

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

בראשית א, כו.

75 רמ"ח מצות הם רמ"ח אברין דמלכא

ההערה מפנה למקורות המובאים שם לעניין רמ"ח המצוות כרמ"ח איברין דמלכא.

הערת קה"ת

ראה ת"ז תל. הנסמן במאמרי אדה"ז — פרשיות לע' רפג.

76 אדם אדמה לעליון

הערת קה"ת מפנה למקום שבו זה מתבאר עוד: Shelah (Shnei Luchos .HaBris)

הערת קה"ת

של"ה ג, א. שם תושב"כ דרוש צאן יוסף שא, ב.

77 אדמה לעליון

"אדמה לעליון". המילה "אדמה" היא הבסיס לקריאה שלפיה אדם הוא דמותו של העליון.

Isaiah 14:14 ישעיהו י"ד:י"ד

אֶעֱלֶה עַל־בְּמֹתַי עַב אֲדַמָּה לְעִלְיוֹן:

I will ascend above the heights of the clouds; I will be like the Most High

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

78 תורה עבודה וגמ"ח

המראה מקום של קה"ת למילים האלה (ההערה למטה).

הערת קה"ת

אבות א, ב.

79 תורה ועבודה וגמילות חסדים

שמעון הצדיק: "העולם עומד על שלושה דברים: על התורה, על העבודה ועל גמילות חסדים". אדמו"ר חזקן מקביל אותם לשלושת הקווים של המצוות.

Pirkei Avot 1:2 משנה אבות א:ב

שמעון הצדיק היה מושי"ר כנסת הגדולה. הוא היה אומר, על שלשה דברים העולם עומד, על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים:

Shimon the Righteous was one of the last of the men of the great assembly. He used to say: the world stands upon three things: the Torah, the Temple service, and the practice of acts of piety

Torat Emet 357 (Public Domain) • Mishnah Yomit by Dr. Joshua Kulp (CC-BY)

80 תורה הוא שמותיו של הקב"ה

שם מסביר אדמו"ר חזקן שהתורה שבכתב תלויה בצורתן המדויקת של האותיות, משום שהיא כחינת שמות, ואילו התורה שבעל פה יכולה להיכתב בכל כתב ולשון. בספריא הקטע מופיע בפינחס, בין סימוני העמודים 76a ו־76c.

Zohar II, 87a זח"ב פז, א

הערת קה"ת

William Davidson, Vocalized Aramaic (CC-BY-NC) • Tractate Berakot by A. Cohen, Cambridge University Press, 1921 (Public Domain)

Bereshit Rabbah 68:9 בראשית רבה ס"ח:ט'

... אברהם תקן תפלת שחרית, שנאמר (בראשית יט): וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם וגו', ואין עמידה אלא תפלה, שנאמר (תהלים קו): ויעמוד פנחס ויפלל. יצחק תקן תפלת מנחה, שנאמר (בראשית כד): ויצא יצחק לשוח בשדה, ואין שיחה אלא תפלה, שנאמר (תהלים קמג): אשפוך לפניו שיחי. יעקב תקן תפלת ערבית, שנאמר: ויפגע במקום, ואין פגיעה אלא תפלה, שנאמר (ירמיה ז): ואל תשא בעדם וגו', ואל תפגע ב'. וכן הוא אומר (שם כז): ואם נביאים הם, ואם יש דבר ה' אתם, יפגעו נא בה' צבאות. אמר רבי שמואל בר ...

He encountered the place and spent the night there because the sun had set; he took from the stones of the place, which he placed beneath his head, and lay down in that place" (Genesis 28:11). "He encountered [vayifga] the place" – Rav Huna said in the name of Rabbi Ami: Why do they change the name of the Holy One blessed be He and call Him the Omnipresent [hamakom]? It is because He is the place [mekomo] of the world, and His world is not His place.

... From what

Daat Bereshit Rabbah (Public Domain) • The Sefaria Midrash Rabbah, 2022 (CC-BY)

הערת קה"ת

ברכות כו, ב. וראה ב"ר פס"ח, ט.

85 במאמר אחד ואח"כ נפרט

המראה מקום של קה"ת למילים האלה (ההערה למטה).

הערת קה"ת

ראה מדרש שמואל אבות ה, א.

86 כי נשגב שמו לבדו רק הודו

"כי נשגב שמו לבדו, הודו על ארץ ושמים", מתוך מזמור ההללויה שנאמר בפסוקי דזמרה.

Psalms 148:13 תהילים קמ"ח:י"ג

יְהַלְלוּ אֶת־שֵׁם ה' כִּי־נִשְׁגָּב שְׁמוֹ לְבַדּוֹ הוֹדוּ עַל־אֶרֶץ וְשָׁמַיִם:

Let them praise the name of the L-RD, For His name alone is exalted; His glory is above the earth and heaven

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

87 וירם קרן לעמו וגו' לבניי עם קרובו

"וירם קרן לעמו... לבני ישראל עם קרובו". קרבת ה' לישראל מלכה את הלב.

Psalms 148:14 תהילים קמ"ח:י"ד

וַיִּרָם קֶרֶן לְעַמּוֹ תְּהַלֵּה לְכָל־חַסְדָּיו לְבָנֵי יִשְׂרָאֵל עִם קְרֹבּוֹ הַלְלוּ־קָה:

And He hath lifted up a horn for His people, A praise for all His saints, Even for the children of Israel, a people near unto Him. Hallelujah

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

9 פסקה

88 כמים הפנים לפנים

המראה מקום של קה"ת למילים האלה (ההערה למטה).

הערת קה"ת

משלי כז, צט.

89 כמים הפנים לפנים

"כמו שהמים משקפים פנים אל פנים, כך לב האדם משקף את לב האדם." אהבה מלמטה מעוררת אהבה מלמעלה.

Proverbs 27:19 משלי כ"ז:י"ט

כַּמִּים הַפָּנִים לְפָנִים כֵּן לִב־הָאָדָם לְאָדָם:

As in water face answereth to face, So the heart of man to man.

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

90 קבועה ותקועה בלב ונפש האדם

כאור התורה על דברים מובאת פסקה זו מלקוטי תורה עד כאן, בתוספת ובקיצור.

הערת קה"ת

באוה"ת דברים כרך ז ע' ביתצט יש הוספה וקיצור. ע"כ נמצא שם מלקו"ת.

91 אחד . . בשבעה רקיעים ובארץ

המראה מקום של קה"ת למילים האלה (ההערה למטה).

הערת קה"ת

סמ"ק סק"ד. הובא בב"י או"ח רסס"א.

92 ואמונה זו היא בחי ארץ זבת חלב ודבש

ההערה מפנה לאור התורה על ואתחנן, בעניין האמונה כ"ארץ זבת חלב ודבש".

הערת קה"ת

ראה אוה"ת ואתחנן ע' קכט.

93 בדי"ה באתי לגני

הביאור על "באתי לגני", שאדמו"ר הזקן מצטט לעניין ייני עם חלבי". הקטע המובא נפתח בירידת המחצית הראשונה של הלילה ובעלייה שלאחר חצות, וכן בקדוש ברוך הוא כזעיר אנפין, המדות המנהלות את העולם.

הערת קה"ת

לקמן שה"ש לב, ג.

94 ייני עם חלבי

"באתי לגני... שתייתי ייני עם חלבי." אדמו"ר הזקן מתייחס להסברו על מילים אלו, שלפיו החלב הוא צמיחת המדות.

Song of Songs 5:1 שיר השירים ה':א'

בָּאתִי לִגְנִי אֲחֹתִי כָּלָה אֲרִיתִי מוֹרִי עִם־בִּשְׁמִי אֶכְלֹתִי יַעְרִי עִם־דְּבָשִׁי שְׁתִּיתִי יַיִן עִם־חֲלָבִי אֶכְלוּ רָעִים שְׁתּוּ וְשָׁכְרוּ דוֹדַיִם:

I am come into my garden, my sister, my bride; I have gathered my myrrh with my spice; I have eaten my honeycomb with my honey; I have drunk my wine with my milk. Eat, O friends; Drink, yea, drink abundantly, O beloved

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

95 סדי"ה חכלילי עינים

אדמו"ר הזקן מצטט את סוף מאמר תורה אור זה, על "רוחצות בחלב", כמקור נוסף לכך שחלב הוא גדילת המדות.

הערת קה"ת

תו"א פי' ויחי.

96 חכלילי עינים

ברכת יעקב ליהודה: "עיניו אדומות מין, ושיניו לבנות מחלב."

Genesis 49:12 בראשית מ"ט:י"ב

חֲכָלִילִי עֵינַיִם מִיַּיִן וּלְכֹן־שִׁנָּיִם מִחֶלֶב:

His eyes shall be red with wine, And his teeth white with milk.

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

97 רוחצות בחלב

"עיניו כיונים על פלגי מים, רוחצות בחלב."

Song of Songs 5:12 שיר השירים ה':י"ב

עיניו כיונים על-אפיקי מים רחצות בחלב על-מלאות:

His eyes are like doves Beside the water-brooks; Washed with milk, And fitly set

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

98 ובזח"ג קל"ו ב'

ההערה מצטטת זאת כמקור להפניה לזוהר: שם כותב אדמו"ר הזקן שחלב בקדושה הוא גדילת המדות, אהבה ויראה, באמצעות "אם הבנים שמחה", ומפנה לתורה אור על ויחי ("שנים מלובן חלב") ועל וראה.

הערת קה"ת

ראה לעיל שלח מב, ד.

99 אז תתענג על ה'

"אז תתענג על הוי". התענוג, ה"דבש", נובע מהאור המקיף.

Isaiah 58:14 ישעיהו נ"ח:י"ד

אז תתענג על-Havayah והרכבתך על-[במתי] (במותי) ארץ והאכלתך נחלת יעקב אביך כי פי Havayah דבר:

Then shalt thou delight thyself in the L-RD, And I will make thee to ride upon the high places of the earth, And I will feed thee with the heritage of Jacob thy father; For the mouth of the L-RD hath spoken it

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

ישע"י נח, יד.

100 אני הוי' לא שנית

"אני הוי' לא שנית." ההתבוננות בכך שה' אינו משתנה מביאה למתיקות התענוג.

Malachi 3:6 מלאכי ג':ו

כי אני ה' לא שנית ואתם בני-יעקב לא כליהם:

For I the L-RD change not; and ye, O sons of Jacob, are not consumed

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

101 ורק הודו על

"הודו על ארץ ושמים": רק הארה מה' מגיעה אל העולמות.

Psalms 148:13 תהילים קמ"ח:י"ג

יהללו את-שם ה' כי-נשגב שמו לבדו הודו על-ארץ ושמים:

Let them praise the name of the L-RD, For His name alone is exalted; His glory is above the earth and heaven

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

בס"ק 10

102 וירם קרן לעמו ולבני" עם קרובו

"וירם קרן לעמו... לבני ישראל עם קרובו". קרבת ה' לישראל היא מקור

העונג.

Psalms 148:14 תהילים קמ"ח:י"ד

וירם קרן לעמו תהלה לכל-חסידיו לבני ישראל עם קרבו הלויה:

And He hath lifted up a horn for His people, A praise for all His saints, Even for the children of Israel, a people near unto Him. Hallelujah

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

103 וצדיק באמונתו יחי

"וצדיק באמונתו יחיה". אדמו"ר הזקן מפרש את "יחיה" כעונג וכהחייאת הנפש.

Habakkuk 2:4 חבקוק ב':ד

הנה עפלה לא-ישרה נפשו בו וצדיק באמונתו יחיה:

Behold, his soul is puffed up, it is not upright in him; But the righteous shall live by his faith

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

חבקוק ב, ד. ראה אגרות אדה"ז אגרת נא (ע' כג) דשם מציין שזה הענין נרמז גם בתניא פרק לג.

104 ומרוב כל

"תחת אשר לא עבדת את הוי' אלקיך בשמחה ובטוב לבב מרוב כל". כאן: האמונה מחיה את הנפש יותר מכל שפע.

Deuteronomy 28:47 דברים כ"ח:מ"ז

תחת אשר לא-עבדת את-ה' אלקיך בשמחה ובטוב לבב מרוב כל:

because thou didst not serve the L-RD thy G-d with joyfulness, and with gladness of heart, by reason of the abundance of all things

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

דברים כח, מז.

105 מי לי בשמים

"מי לי בשמים, ועמך לא חפצתי בארץ". הקרבה לה' היא העונג הגדול ביותר של הנפש.

Psalms 73:25 תהילים ע"ג:כ"ה

מי-לי בשמים ועמך לא-חפצתי בארץ:

Whom have I in heaven but Thee? And beside Thee I desire none upon earth

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

תהלים עג, כה.

106 ורעה אמונה

"עשה טוב שכן ארץ ורעה אמונה". האמונה ניוונה מעשיית טוב.

Psalms 37:3 תהילים ל"ז:ג

בטח בה' ועשה-טוב שכן-ארץ ורעה אמונה:

Trust in the L-RD, and do good; dwell in the land, and cherish faithfulness

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

107 והתענג על ה'

"והתענג על הוי' ויתן לך משאלות לבך". אמונה שמטפחים נעשית לעונג.

Psalms 37:4 תהילים ל"ז:ד'

והתענג עליה ויתן לך משאלת לבך:

So shalt thou delight thyself in the L-RD; and He shall give thee the petitions of thy heart

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

108 ובפ' בהר דקיי ע"ב

על דברי הוהר "ורעה אמונה": באמצעות "ועשה טוב" ממשיכים למעלה את הבחינה של "אמרו צדיק כי טוב"; צדקה ומעשים טובים מעוררים את השפע ליסוד, ומיסוד הוא נמשך למלכות.

הערת קה"ת

ע"פ ורעה אמונה "שע"י ועשה טוב ממשיך למעלה בחי' אמרו צדיק כי טוב . והיינו שע"י צדקה ומע"ט מעוררים וממשיכים השפע שיבא ביסוד ועי"ז נמשך מיסוד למל"י — יהל אור עי' שלא.

109 ובפ"י הרמ"ז שם מענין טוב

שם מצטט אדמו"ר הזקן את אותם קטעי זוהר על "עשה טוב" ו"שכון ארץ" ואת דברי הרמ"ז, ומסביר את עניינו של "עובד אלקים" (תניא, פרק טו): כאשר אדם מתאמץ "לעשות טוב" בניגוד לטבעו וליצרו, הוא מתקן את ההסתר של שם אלקים וממשיך את הייחוד העליון של "הוי' אלקים שמש ומגן", וממתיק את הגבורות בחסדים.

הערת קה"ת

וראה לעיל פי' בלק עג, ד ובמ"מ לשם. שנעתק מאוה"ת נ"ך כרך א ע' קד.

110 מזמור לדוד ה' רועי

"מזמור לדוד: הוי' רועי לא אחסר". אדמו"ר הזקן מביא את דברי הוהר על פסוק זה בפרשת תרומה (170a).

Psalms 23:1 תהילים כ"ג:א'

מִזְמוֹר לְדָוִד ה' רֹעִי לֹא אֶחְסֹר:

A Psalm of David. The L-RD is my shepherd; I shall not want

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

111 לתענוג ולפיקוח נפש

המראה מקום של קה"ת למילים האלה (ההערה למטה).

הערת קה"ת

ראה בטושו"ע או"ח סר"ז.

פסוקה 11

112 ומלאה הארץ דעה

העתיד המובטח, שבו ידיעת ה' תמלא את הארץ, מעבר ל"חלב ודבש" של האמונה.

Isaiah 11:9 ישעיהו י"א:ט'

לֹא יִרְעוּ וְלֹא יִשְׁחִיתוּ בְּכָל־הָרָקָדָשׁ כִּי־מִלְאָה הָאָרֶץ דָּעָה אֶת־Havayah כָּמִים לִים מְכִסִּים:

They shall not hurt nor destroy In all My holy mountain; For the earth shall be full of the knowledge of the L-RD, As the waters cover the sea

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

113 לכל עת

"לכל דבר יש עונה, ועת לכל עניין תחת השמים." תחת האור שממלא את העולמות, הזמנים משתנים.

Ecclesiastes 3:1 קהלת ג':א'

לְכָל־עֵצָה וָעֵת לְכָל־חֶפֶץ תַּחַת הַשָּׁמַיִם:

To every thing there is a season, and a time to every purpose under the heaven

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

114 הנחש הטיל זוהמא

"כאשר בא הנחש אל חוה, הטיל בה זוהמה; ישראל, שעמדו בהר סיני, פסקה זוהמתם".

Shabbat 146a:1 שבת קמ"ו א:א'

שָׂבָא נָחַשׁ עַל חוּה הַטִּיל בָּהּ זוּהמָא, יִשְׂרָאֵל שְׁעָמְדוּ עַל הָר סִינִי — פְּסָקָה זוּהמָתָן, גוֹיִם שְׁלֹא עָמְדוּ עַל הָר סִינִי — לֹא פְּסָקָה זוּהמָתָן. אָמַר לָקָה רַב אַחָא בְּרִיָּה דְרַבָּא לְרַב אֲשִׁי: גְרִים מַאי? אָמַר לָקָה: אָף עַל גַּב דְּאִינְהוּ לֹא הוּוּ, מְזַלְיָהּ הוּוּ. דְּכַתִּיב: "אֵת אֲשֶׁר יִשְׁנוּ פֶה עֲמִנּוּ עוֹמְד הַיּוֹם לִפְנֵי ה' אֱלֹקֵינוּ וְאֵת אֲשֶׁר אֵינְנוּ פֶה וְגוֹ'".

William Davidson, Vocalized Aramaic (CC-BY-NC)

הערת קה"ת

שבת קמו, א.

115 ובמתן תורה פסקה זוהמתן

תורה אור מסביר שגם לאחר מתן תורה נותר רושם מזוהמת הנחש: שורש הקליפה של הגסות שנכנסה לטבע האדם עם חטא עץ הדעת — תחושת האדם את עצמו ואת טובתו שלו, שהיא מקור כל התאוות והחטאים. לפני החטא אדם וחווה תפסו רק את גילויי האלוקות.

הערת קה"ת

ראה שבת שם. תו"א משפטים עט, ד. אור החיים ברכה לג, ג.

פסוקה 12

116 בימי יהושע עבדו את ה'

"וישראל עבדו את הוי' כל ימי יהושע, וכל ימי הזקנים שהאריכו ימים אחרי יהושע".

Joshua 24:31 יהושע כ"ד:ל"א

וַיַּעֲבֹד יִשְׂרָאֵל אֶת־יְיָ כָּל יְמֵי יְהוֹשֻׁעַ וְכָל יְמֵי הַזִּקְנִים אֲשֶׁר הָאָרִיכוּ יָמִים אַחֲרֵי יְהוֹשֻׁעַ וְאַחֲרָיו יָדְעוּ אֵת כָּל־מַעֲשֵׂה ה' אֲשֶׁר עָשָׂה לְיִשְׂרָאֵל:

And Israel served the L-RD all the days of Joshua, and all the days of the elders that outlived Joshua, and had known all the work of the L-RD, that He had wrought for Israel

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

יהושע כד, לא.

117 ובימי דוד ושלמה

המדרש מדמה את ישראל ללבנה, ההולכת וגדלה במשך חמישה עשר יום: חמישה עשר דורות מאברהם עד שלמה, שבהם היה אורם של ישראל במילואו.

Zohar I, 150a זח"א קנ, א

Shemot Rabbah 15:26 שמות רבה ט"ו:כ"ו

דבר אחר: החדש הזה לכם, הדא הוא דכתיב (שם עכ, ז): יפרח בימיו צדיק ורוב שלום עד בלי ירח, עד שלא הוציא הקדוש ברוך הוא את

הסך-הכל של הבריאה בכללותה, שהיא בעלי תמידית, כיון שכך היא כוונת הבריאה, — ובעומק יותר צ"ל שגם באיש הפרטי מתקיימת כוונת הבורא, שהוא בעלי תמידית — דמאי שנא — וע"כ הביאור הוא כנ"ל. ובחירת האדם — קובעת רק את מהירות העלי (וע"ד הביאור הוא כנ"ל. ובחירת האדם — קובעת רק את מהירות העלי (וע"ד מרז"ל זכו אחישנה לא זהו בעתה), ואופן העלי (אם הוא ע"י נתינת מקום מראש ללעו"ז וע"י דוקא ינצחו כליל אח"ז (ע"ד משג"ת בסי' המצות מצות איסור עבודת בע"מ. ובכל זה נענש הבוחר, כיון שלא זו (עבירה לשמה) היא כוונתו שלו) או עלי בלי נסיגה לאחור כלל). והוא מעין החילוק דירושלמי ובבלי, שאף שכל קושיא הוא מסטרא דרע, אבל גם היא חלק מביור הדין (משיחת כ"ק אדמו"ר — י"ט אייר ה'תשי"ב — לקו"ש ח"ג ע"ג 976).

121 לכל עת

"לכל דבר יש עונה, ועת לכל ענין תחת השמים." השינוי שייך לסדר הזמנים.

Ecclesiastes 3:1 קהלת ג':א

לְכָל־חַפֵּץ תַּחַת הַשָּׁמַיִם:

To every thing there is a season, and a time to every purpose
:under the heaven

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

קהלת ג, א.

122 ולאום מלאום יאמץ

"ה' אומר לרבקה על התאומים שלה: "גוי יהיה חזק מגוי."

Genesis 25:23 בראשית כ"ה:כ"ג

וַיֹּאמֶר ה' לָהּ שְׁנֵי גֹיִם בְּבֶטְנָהּ וְשְׁנֵי לְאֻמִּים מִמֶּנִּי יִפְרְדּוּ וְלֹאִם מְלָאִם יֵאָמֵץ וְרֵב יַעֲבֹד צָעִיר:

And the L-RD said unto her: Two nations are in thy womb,
And two peoples shall be separated from thy bowels; And the
one people shall be stronger than the other people; And the
elder shall serve the younger

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

בראשית כה, כג.

123 כשזה קם . . לא נתמלאה צור

המראה מקום של קה"ת למילים האלה (ההערה למטה).

הערת קה"ת

ובפירש"י שם עזה"פ הב' ציונים אלו [ב].

124 כשזה קם כו'. לא נתמלאה צור

רש"י: השניים לעולם לא יהיו גדולים באותה מידה; כשזה עולה, זה נופל, כפי ש"צור התמלאה רק מחורבנה של ירושלים".

Rashi on Genesis 25:23:5 רש"י על בראשית כ"ה:כ"ג:ה'

מלאם יאמץ. לא יִשּׁוּ בְּגִדָּהּ, כְּשֶׁזָּה קָם זֶה נֹפֵל, וְכֵן הוּא אוֹמֵר אֶמְלֵאָה הַחֲרֵכָה (יחזקאל כ"ו), לא נִתְמַלְאָה צוֹר אֶלָּא מִחֲרָבָהּ שֶׁל יְרוּשָׁלַיִם:

מלאם יאמץ — SHALL BE STRONGER THAN THE OTHER RACE —
They will never be equally great at the same time: when one
rises the other will fall. Thus it says, (Ezekiel 26:2) "[Be-
cause Tyre (colonised by Esau) says about Jerusalem] I shall
be filled with her that is laid waste" — Tyre became full (pow-
erful) only through the ruin of Jerusalem (Megillah 6a)

Pentateuch with Rashi's commentary by M. Rosenbaum and A.M. Silbermann, 1929-1934 (Public Domain) • Pentateuch with Rashi's

ישראל ממצרים, ברמז הודיע להם, שאין המלכות בא להם עד שלשים דור, שנאמר: החדש הזה לכם ראש חדשים, החדש שלשים יום, ומלכות שלכם שלשים דור. הלבנה בראשון של ניסן מתחלת להאיר, וכל שהיא הולכת מאירה עד חמישה עשר ימים, ודסקוס שלה מתמלא, ומחמישה עשר עד שלשים אור שלה חסר, בשלשים אינה נראית. כך ישראל, חמישה עשר דור מן אברהם ועד שלמה. אברהם התחיל להאיר, ...

Another interpretation: "This month shall be for you [the first of months]" (Exodus 12:2) – that is what is written: "In his days let the righteous flourish, and abundance of peace, until the moon is no more" (Psalms 72:7). Before the Holy One blessed be He took Israel out of Egypt, He made it known to them by allusion that their royalty would endure for them for thirty generations, as it is stated: "This month shall be for you the first of months." The month is thirty ... days, and your

Daat Shemot Rabbah (Public Domain) • The Sefaria Midrash Rabbah, 2022 (CC-BY)

הערת קה"ת

זח"א קב, א. שמר"ר טו, כו.

118 דאשתינאת מגוונא לגוונא

הוזהר מסביר את המילה "שושנה" ככינוי לכנסת ישראל, המשתנה מגוון לגוון — לעיתים לטובה ולעיתים לרעה.

Zohar, Vayechi 27:226-28:237 ספר זוהר, ויחי כ"ז:רכ"ו-כ"ח:רל"ז

119 וס"פ אמור דק"ז

גם שם מובאים מקורות הוזהר על ויחי (221) ועל סוף אמור (107), בעניין "המקום המשתנה": האהבה הקטנה, המכוונת לטובת האדם ולכן נתונה לשינויים, לעומת האהבה הגדולה, שאינה משתנה; שם מוסיף אדמו"ר הזקן ששמחה בזה מונעת נפילות כאלה.

הערת קה"ת

נוכר גם לעיל פ' תזריע כ, ג.

120 וכן — לפעמים נופל . . ולפעמים . . הרהורי תשובה . . אל יפול

ההערה מביאה את השיחה הזאת: הנפילה היא כדי לאפשר את העלייה שאחריה, שכן בין מדרגה אחת למדרגה גבוהה ממנה נדרש ביטול ביניים; לכן הירידה המכנינה את העלייה היא חלק מן העלייה. מכיוון שתכלית הבריאה היא עלייה אחר עלייה, הבחירה קובעת רק את מהירות העלייה ואת האופן שבו היא מתרחשת.

הערת קה"ת

כי הרי אמר קרא שבע יפול צדיק וקם, שהנפילה היא בשביל הקימה והעלייה שלאח"ז, ונפילה וירידה זו מוכרחת היא (ראה סוף ההקדמה לשער היחוד והאמונה, תו"א ביאור לד"ה ושבת בשלום), וכמבואר במ"א בארוכה, אשר בין מדרי' הקודמת למדרי' נעלית יותר שאחרי' צ"ל ביטול באמצע (וגם בסדר הירידה מלמעלה למטה כן הוא, אשר בן יש ליש צ"ל אין באמצע, כמבואר בשערי אורה ד"ה יביאו לבוש מלכות פכ"ד ואילך, המשך ר"ה ה'תשי"א (תרצ"ד) פ"ב ואילך ובכ"מ). וכיון שהירידה הכנה מוכרחת היא להעלי' למדרי' היותר נעלית — הרי אי"ז ירידה אמתית, כ"א חלק מן העלי' הנעלית יותר. — ובדא"פ י"ל אשר בהכרח לומר כן, כי מכיון שכוונת הבריאה (שהיא ירידה והשתלשלות מלמעלה למטה) היא, שתהי' אח"כ עלי' אחר עלי' מלמטה למעלה, הרי צ"ל שנעשה כן בפועל, שמא נגמרה הירידה התחילה העלי' אחר עלי', כי אין מעכב, ח"ו, בידו, ובפרט שכוונת הבריאה קודמת לבריאה ואין שם שום מציאות שרש ומקור ללעו"ז, כמובן. — וע"כ צ"ל שהבחירה נוגעת רק במצבם של פרטים, אבל אינה משנית את

commentary by M. Rosenbaum and A.M. Silbermann, 1929-1934 (Public Domain)

125 כי כך הוא סדר תהפוכות הזמן

ההערה מפנה להערת שוליים בלקוטי שיחות על השורה הזאת, בעניין סדר התהפוכות של הזמן.

הערת קה"ת

ראה לקו"ש ח"ה ע' 178 הערה 37.

126 אך להיות בחי' סובב כל עלמין

קטע מכאן מצוטט באור התורה על כי תשא.

הערת קה"ת

קטע מובא באוה"ת תשא ע' ב"ע.

127 ובערת הרע

"וביערת הרע מקרבך." יש לסלק את הרע לפני שהאור המקיף יוכל להתגלות כדעת.

Deuteronomy 13:6 דברים י"ג:ו'

וְהַנְבִּיאַ הַהוּא אִו חֶלֶם הַחֲלוֹם הַהוּא יוֹמֶת כִּי דְבַר־סֶרֶה עַל־הִי אֱלֹקִים הַמּוֹצִיא אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וְהַפֶּדֶךְ מִבְּיַת עֲבָדִים לְהַדִּיחֶךָ מִיַּד־הָרָד וְאֲשֶׁר צִוָּךְ הִי אֱלֹקִיךָ לְלַכֵּת בָּהּ וּבַעֲרֶת הָרַע מִקִּרְבְּךָ:

And that prophet, or that dreamer of dreams, shall be put to death; because he hath spoken perversion against the L-RD your G-d, who brought you out of the land of Egypt, and redeemed thee out of the house of bondage, to draw thee aside out of the way which the L-RD thy G-d commanded thee to walk in. So shalt thou put away the evil from the midst of thee.

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

דברים יג, ו.

128 כי על כל כבוד חופה

"ועל כל כבוד חופה". הפסוק בביאור שאליו מתייחס אדמו"ר הזקן.

Isaiah 4:5 ישעיהו ד':ה'

וּבָרָא ה' עַל כָּל־מְכוֹן הַרְצִיּוֹן וְעַל־מִקְרָאָהּ עֲנֹן יוֹמָם וְעֶשֶׂן וְנִגְהַ אֵשׁ לְהִכָּה לְיִלְהָה כִּי עַל־כָּל־כְּבוֹד חָפָה:

And the L-RD will create over the whole habitation of mount Zion, and over her assemblies, a cloud and smoke by day, and the shining of a flaming fire by night; for over all the glory shall be a canopy.

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

129 ואת רוח הטומאה אעביר

"וגם את הנביאים ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ." זו ההבטחה לעתיד לבוא.

Zechariah 13:2 זכריה י"ג:ב'

וְהָיָה כִּי־יָבוֹא ה' צְבָאוֹת אֶכְרִית אֶת־שְׁמוֹת הָעִצְבִּים מִן־הָאָרֶץ וְלֹא יִזְכְּרוּ עוֹד וְגַם אֶת־הַנְּבִיאִים וְאֶת־רוּחַ הַטְּמָאָה אֶעְבִּיר מִן־הָאָרֶץ:

And it shall come to pass in that day, Saith the L-RD of hosts, That I will cut off the names of the idols out of the land, And they shall no more be remembered; And also I will cause the prophets And the unclean spirit to pass out of the land.

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

זכרי' יג, ב.

130 ובית שני הי' בו שנאת חנם

בית המקדש השני, שבתקופתו עסקו בתורה, במצוות ובמעשי חסד, נחרב בגלל שנאת חנם, שהגמרא משווה אותה לשלוש העבירות החמורות ביותר.

Yoma 9b:8 יומא ט' ב:ח'

אַבְל מִקְדָּשׁ שְׁנִי שֶׁהָיָה עוֹסְקִין בְּתוֹרָה וּבְמִצְוֹת וּגְמִילוּת חֲסָדִים, מִפְּנֵי מָה חָרַב? מִפְּנֵי שֶׁהִיָּתָה בּוֹ שְׂנֵאת חֲנָם. לְלַמֶּדֶךָ שֶׁשְׂקוּלָה שְׂנֵאת חֲנָם כְּנֶגֶד שְׁלֹשׁ עֲבִירוֹת: עֲבוּדָה זָרָה, גְּלוּי עֲרִיּוֹת, וּשְׂפִיכוֹת דָּמִים.

William Davidson, Vocalized Aramaic (CC-BY-NC)

הערת קה"ת

יומא ט, ב. ראה ירושלמי יומא פ"א, ה"א.

131 זה לעומת זה

"ה' עשה את זה לעומת זה". לכל כוח של קדושה יש כוח מקביל בצד שכנגד.

Ecclesiastes 7:14 קהלת ז':יד

כִּיּוֹם טוֹבָה הָיָה כְּטוֹב וְכִיּוֹם רָעָה רָאָה גַם אֶת־זֶה לְעִמְתּוֹ־זֶה עָשָׂה הָאֱלֹקִים עַל־דְּבַרְתָּ שְׁלֹא יִמָּצֵא הָאָדָם אַחֲרָיו מֵאוֹמָה:

In the day of prosperity be joyful, and in the day of adversity consider; G-d hath made even the one as well as the other, to the end that man should find nothing after him.

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

קהלת ז, יד.

132 והנשים שהיו מבכות

בחזונו על בית המקדש רואה יחזקאל "נשים יושבות ומבכות את התמוז".

Ezekiel 8:14 יחזקאל ח':יד

וַיָּבֵא אֹתִי אֶל־פֶּתַח שַׁעַר בֵּית־Havayah אֲשֶׁר אֵל־הַצְּפוֹנָה וְהִנֵּה־שָׁם הַנָּשִׁים יֹשְׁבוֹת מִבְּכּוֹת אֶת־הַתְּמוּזָה:

Then He brought me to the door of the gate of the L-RD'S house which was toward the north; and, behold, there sat the women weeping for Tammuz.

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

יחזקאל ח, יד.

133 אמרו מעת חדלנו

נשי יהודה שבמצרים אמרו לירמיהו: "מאז חדלנו לקטר למלכת השמים... חסרנו כל".

Jeremiah 44:18 ירמיהו מ"ד:י"ח

הערת קה"ת

ירמ' מ"ד, יח.

134 כמ"ש בירמ"י סי' כ"ז פסוק י"ד ט"ו

המראה מקום של קה"ת למילים האלה (ההערה למטה).

הערת קה"ת

פסוק יד: ואל תשמעו אל דברי הנביאים האומרים אליכם לאמר לא תעבדו את מלך בבל כי שקר הם נבאים לכם.

135 פסוק טו

המראה מקום של קה"ת למילים האלה (ההערה למטה).

הערת קה"ת

כי לא שלחתים נאם ה' והם נבאים בשמי לשקר למען הדיחי אתכם ואבדתם אתם והנביאים הנבאים לכם.

136 בבי"ש שחסרו ה' דברים

חמישה דברים היו בבית המקדש הראשון ולא בבית המקדש השני: הארון, הכפורת והכרוכים; האש; השכינה; רוח הקודש; והאורים והתומים.

Yoma 21b יומא כ"א ב

הערת קה"ת

יומא כא, ב.

פסוקה 13

137 אחד משני המקומות בגמרא שבהם, כפי שמציין אדמו"ר הזקן, מובא פסוק זה.

Rosh Hashanah 32b:17 ראש השנה ל"ב ב:י"ז

"וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלקים אין עוד" — מלכות, דברי רבי יוסי. רבי יהודה אומר: אינה מלכות. "אתה הראת לדעת כי ה' הוא האלקים אין עוד מלבדו" — מלכות, דברי רבי יוסי. רבי יהודה אומר: אינה מלכות.

William Davidson, Vocalized Aramaic (CC-BY-NC)

138 אחד משבעת האחים שנהרגו על שסירבו לעבוד עבודה זרה השיב בפסוק זה: "וידעת היום... כי אין עוד", ונהרג.

Gittin 57b:17 גיטין נ"ז ב:י"ז

אתיה לאידך, אמרו לקה: פלח לעבודה זרה! אמר להו, כתוב בתורה: "וידעת היום והשבות אל לבבך, כי ה' הוא האלקים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת, אין עוד". אפקוה וקטלוה.

William Davidson, Vocalized Aramaic (CC-BY-NC)

139 וידעת היום והשבות אל לבבך

"וידעת היום והשבות אל לבבך כי הו' הוא האלקים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת". כאן מוסבר הדבר כידיעת האור המקיף.

Deuteronomy 4:39 דברים ד:ל"ט

וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלקים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד:

know this day, and lay it to thy heart, that the L-RD, He is G-d in heaven above and upon the earth beneath; there is none else

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

140 הידיעה והרגשה בבחי' ממכ"ע כבר נאמר אתה הראת

שם מציין הרבי שמאמר זה מפרש את "אתה הראת לדעת" כמתייחס לאור הממלא את העולמות, ואילו במקומות אחרים הוא מוסבר כמתייחס לעצמותו של ה'.

הערת קה"ת

ראה ד"ה אתה הראת תשל"ז סעי' ד (סה"מ מלוקט ח"ד ע' לה) דכאן מבואר שקאי על ממכ"ע ובכ"מ מבואר שאתה הראת לדעת קאי על העצמות ע"ש. בלקו"ש חט"ז ע' 67 הערה 76 מציין לעיין באוה"ת פ' וארא ע' רכו.

141 אתה הראת לדעת

"אתה הראת לדעת". כאן מוסבר הדבר כידיעת האור הממלא את העולמות.

Deuteronomy 4:35 דברים ד:ל"ה

אתה הראת לדעת כי ה' הוא האלקים אין עוד מלבדו:

Unto thee it was shown, that thou mightiest know that the L-RD, He is G-d; there is none else beside Him

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

142 בדי"ה כי המצוה הזאת

שם מוסבר ש"לא נפלות היא ממך" הוא האור הממלא את העולמות, המלוכש בעצם מציאותן של נשמות ישראל; ו"ולא רחוקה היא" הוא האור הסובב, שאינו מלוכש בפנימיות אלא מאיר כאור מקיף, ולכן אינו רחוק. עוד מוסבר שם "אשר אנכי מצוך היום" כ"בכל יום יהיו בעיניך חדשים".

הערת קה"ת

לקמן פ' נצבים מה, ד.

143 היום לעשותם ולא למחר בעוה"ב

"המצוה... אשר אנכי מצוך היום לעשותם". חז"ל דורשים: היום לעשותם, ולמחר, בעולם הבא, לקבל שכרם.

Deuteronomy 7:11 דברים ז:יא

ושמרת את המצוה ואת החקים ואת המשפטים אשר אנכי מצוך היום לעשותם:

Thou shalt therefore keep the commandment, and the statutes, and the ordinances, which I command thee this day, to do them

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

Avodah Zarah 4b:14 עבודה זרה ד' ב:י"ד

(יום, מעיד, טרף, בעגל — סימן). גופא, אמר רבי יהושע בן לוי: מאי דכתיב "אשר אנכי מצוך היום לעשותם"? "היום לעשותם" — ולא למחר לעשותם, "היום לעשותם" — ולא היום ליטול שכרן.

William Davidson, Vocalized Aramaic (CC-BY-NC)

הערת קה"ת

דברים ז, יא. ע"ז, ד, ב. וש"נ.

144 כף הקלע

"ואת נפשות אויביך יקלענה בתוך כף הקלע". הפסוק מובא בעניין מירוק הנשמה לאחר המוות.

I Samuel 25:29 שמואל א כ"ה:כ"ט

ויקם אדם לרדףך ולבקש את נפשך והיתה נפש אדני צרורה בצרור החיים את ה' אלקיך ואת נפש איביך יקלענה בתוך כף הקלע:

And though man be risen up to pursue thee, and to seek thy soul, yet the soul of my lord shall be bound in the bundle of life with the L-RD thy G-d; and the souls of thine enemies, them shall he sling out, as from the hollow of a sling

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

145 בדי"ה צו את בניי

שם מסביר אדמו"ר הזקן שבעולם הזה יש לאדם בחירה חופשית, והוא יכול אף לשוב בתשובה, ואילו בעולם הבא הוא נשאר כפי שהיה. המחשבה, הדיבור והמעשה שהתלבש בהם כאן נעשים שם לשק וללבושים צואים; "כף הקלע" מטילה אותו בין הבלי העולם שבהם עסוק מחשבותיו, כאילו הוא עדיין בעולם הזה.

הערת קה"ת

לעיל פ' פינחס עה, ג.

146 צו את בניי כו' את קרבני לחמי

"צו את בני ישראל... את קרבני לחמי". זהו הפסוק שבמאמר של אדמו"ר

הזקן בפרשת פינחס שאליו הוא מפנה.

Numbers 28:2 כמדבר כ"ח:ב'

צו את־בני ישראל ואמרת אליהם את־קרבני לחמי לאשי ריח ניחחי תשמרו להקריב לי במועדו:

Command the children of Israel, and say unto them: My food which is presented unto Me for offerings made by fire, of a sweet savour unto Me, shall ye observe to offer unto Me in its due season

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

147 בשני יצריך

המראה מקום של קה"ת למילים האלה (ההערה למטה).

הערת קה"ת

ראה ברכות פ"ט, מ"ה.

148 בשני יצריך

"ככל לבבך" — בשני יצריך, ביצר הטוב וביצר הרע. לעבוד את ה' גם באמצעות היצר הרע, על ידי הכנעתו והפרכתו לטוב.

Mishnah Berakhot 9:5 משנה ברכות ט"ה'

חייב אדם לברך על הרעה כשם שהוא מברך על הטובה, שנאמר (דברים ו) ואהבת את יי אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך. בכל לבבך, בשני יצריך, ביצר טוב וביצר רע. ובכל נפשך, אפלו הוא נוטל את נפשך. ובכל מאדך, בכל ממונה. דבר אחר בכל מאדך, בכל מדה ומדה שהוא מוידד לה הוי מודה לו במאד מאד. לא יקל אדם את ראשו כנגד שער המזרח, שהוא מכון כנגד בית קדשי הקדשים. לא יכנס להר הבית במקלו, ובמנעלו...

One must bless [G-d] for the evil in the same way as one blesses for the good, as it says, "And you shall love the L-rd your G-d with all your heart, with all your soul and with all your might" (Deuteronomy 6:5). "With all your heart," with your two impulses, the evil impulse as well as the good impulse. "With all your soul" even though he takes your soul [life] away from you. "With all your might" with all your money. Another explanation, "With all your might" whatever ... treatment

Torat Emet 357 (Public Domain) • Mishnah Yomit by Dr. Joshua Kulp (CC-BY)

149 אנכי מי שאנכי

שם דורשים את "אשר אנכי מצורך" כ"אנכי מי שאנכי" — עצמותו של ה', הממשיך את אור אין סוף הסובב באמצעות התורה והמצוות. ההמשכה היא דווקא "היום" ולא מחר, בעולם הבא, שנועד רק לקבלת שכר.

Deuteronomy 1:2 דברים א':ב'

אחד עשר יום מהרב דרה הר־שעיר עד קדש ברנע:

It is eleven days journey from Horeb unto Kadesh-barnea by the way of mount Seir

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

נסמן לעיל דברים א, ב. ושי"ג.

150 והיו הדברים האלה אשר אנכי מי שאנכי מצורך היום

"והיו הדברים האלה אשר אנכי מצורך היום על לבבך". "היום" ו"אנכי"

מצביעים על האור המקיף, הנמשך על ידי התורה והמצוות.

Deuteronomy 6:6 דברים ו':ו'

והיו הדברים האלה אשר אנכי מצורך היום על־לבבך:

And these words, which I command thee this day, shall be upon thy heart

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

151 כי כמו שיש בחי הסתר וצמצום בבחי ממכ"ע

אור התורה על נ"ך מפנה לקטע זה בעניין ההסתר והצמצום בתוך האור הממלא את העולמות.

הערת קה"ת

באוה"ת נ"ך כרך א ע' תרלט מציין לכאן.

152 ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ

הסרת הטומאה לעתיד לבוא, המאפשרת להכיר בגלוי את האור המקיף.

Zechariah 13:2 זכריה י"ג:ב'

והיה ביום ההוא נאם ה' צבאות אכרית את־שמות העצבים מן־הארץ ולא יזכרו עוד וגם את־הנביאים ואת־רוח הטמאה אעביר מן־הארץ:

And it shall come to pass in that day, Saith the L-RD of hosts, That I will cut off the names of the idols out of the land, And they shall no more be remembered; And also I will cause the prophets And the unclean spirit to pass out of the land

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

153 ומלאה הארץ דעה

"כי מלאה הארץ דעה את הוי". האמונה, שהיא "הארץ", תתמלא בדעת.

Isaiah 11:9 ישעיהו י"א:ט'

לא־ירעו ולא־יִשְׁחיתו בכל־הר קדשי כִּי־מִלְאָה הָאָרֶץ דְּעָה אֶת־Havayah כמים לים מכסים:

They shall not hurt nor destroy In all My holy mountain; For the earth shall be full of the knowledge of the L-RD, As the waters cover the sea

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

154 והארץ תרצה את עונה

בפסוק נאמר שהארץ "תרצה את שבתותיה", ועל ישראל נאמר "ירצו את עונם"; בהערת קה"ת מצוין שכאן נמצא הביטוי של אדמו"ר הזקן.

Leviticus 26:43 ויקרא כ"ו:מ"ג

והארץ תעזוב מהם ותִרְץ אֶת־שְׁבֻתֶיהָ בְּהִשְׁמָהּ מֵהֶם והם יִרְצוּ אֶת־עֲוֹנָם יַעַז ויִעָזוּ בְּמִשְׁפָּטִי מֵאִסוּ וְאֶת־חֻקְתִּי גָעִלָה נִפְשָׁם:

For the land shall lie forsaken without them, and shall be paid her sabbaths, while she lieth desolate without them; and they shall be paid the punishment of their iniquity; because, even because they rejected Mine ordinances, and their soul abhorred My statutes

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

ראה ויקרא כו, מג.

155 ובפ' וזאת הברכה

המראה מקום של קה"ת למילים האלה (ההערה למטה).

הערת קה"ת

יא, ה.

156 והוא עד או ראה או ידע

”והוא עד או ראה או ידע“. המדרש מפרש את ”ראה“ ואת ”ידע“ בהתייחס לשני הפסוקים העוסקים בידיעת ה’.

Leviticus 5:1 ויקרא ה':א

וְנִפְשׁ כִּי־תִחַטָּא וְשָׁמְעָה קוֹל אֱלֹהִים וְהוּא עֵד אוֹ רָאָה אוֹ יָדַע אִם־לֹא יֵגִיד וְנָשָׂא עוֹנוֹ:

And if any one sin, in that he heareth the voice of adjuration, he being a witness, whether he hath seen or known, if he do ;not utter it, then he shall bear his iniquity

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

157 והוא עד או ראה או ידע

המדרש מפרש את ”והוא עד“ על ישראל — ”ואתם עדי“; את ”או ראה“ — ”אתה הראת לדעת“; ואת ”או ידע“ — ”וידעת היום“.

Vayikra Rabbah 6:5 ויקרא רבה ו':ה

158 ומבשרי אחזה

”מבשרי אחזה אלקים“: תפיסת ה' כפי שהוא ממלא את העולמות.

Job 19:26 איוב י"ט:כ"ו

וְאַחַר עוֹרִי נִקְפְּרִי וּמִבְשָׂרִי אֶחְזֶה אֱלֹהִים:

And when after my skin this is destroyed, Then without my ;flesh shall I see G-d

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

159 שאו מרום עיניכם וראו

”שאו מרום עיניכם וראו“: הידיעה המושגת באמצעות ראיית הבריאה.

Isaiah 40:26 ישעיהו מ':כ"ו

שְׂאוּ־מְרוֹם עֵינֵיכֶם וּרְאוּ מִי־יִבְרָא אֶלֶּה הַמּוֹצִיא בַּמִּסְפָּר צְבָאִם לְכֻלָּם בְּשֵׁם יְקְרָא מְרֹב אוֹנִים וְאֵמִיץ כַּחַּ אִישׁ לֹא נֶעְדָּר:

Lift up your eyes on high, And see: who hath created these? He that bringeth out their host by number, He calleth them all by name; By the greatness of His might, and for that He is .strong in power, Not one faileth

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

160 ע' רבתי וכן ד' דאחד שהוא ענין עד

אור התורה על שופטים מסביר את ההוראה שלפיה העיין והדלית הגדולות שבקריאת שמע יוצרות את המילה ”עד“.

הערת קה"ת

ראה אוה"ת שופטים ע' תתס שמבאר זה.

161 ואתם עדי

הערת קה"ת מפנה Isaiah 43:20 למילים האלה.

Isaiah 43:20 ישעיהו מ"ג:כ'

תִּכְבְּדֵנִי חַיַּת הַשָּׂדֶה תִּנִּים וּבְנֹת יַעֲנָה כִּי־נָתַתִּי בַּמִּדְבָּר מַיִם נְהוֹרֹת בִּישִׁימֹן לְהִשְׁקוֹת עַמִּי בְּחִירִי:

The beasts of the field shall honour Me, The jackals and the ostriches; Because I give waters in the wilderness, And ;rivers in the desert, To give drink to My people, Mine elect

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

ישעיי מג, כ.

162 ואתם עדי

”אתם עדי נאום הוי' ואני אלקים“ — הפסוק שהמדרש על ויקרא 5:1 מביא כמקור לכך שישאל הם עדי של ה'.

Isaiah 43:12 ישעיהו מ"ג:י"ב

אֲנִכִּי הִגַּדְתִּי וְהוֹשַׁעְתִּי וְהִשְׁמַעְתִּי וְאִין בָּכֶם זֶר וְאַתֶּם עֲדֵי נְאֻם־ה' וְאֲנִי אֵל:

I have declared, and I have saved, and I have announced, and there was no strange god among you; therefore ye are .My witnesses, saith the L-RD, and I am G-d

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

163 שנים עדים יקום דבר

”על פי שני עדים או על פי שלושה עדים יקום דבר“. כאן הכוונה היא שראייה וידיעה מבססות את דבר ה'.

Deuteronomy 19:15 דברים י"ט:ט"ו

לֹא־יָקוּם עַד אֶחָד בְּאִישׁ לְכַל־עוֹן וּלְכַל־חַטָּאת בְּכַל־חַטָּא אֲשֶׁר יִחַטָּא עַל־פִּי שְׁנֵי עֲדִים אוֹ עַל־פִּי שְׁלֹשָׁה־עֲדִים יָקוּם דְּבָר:

One witness shall not rise up against a man for any iniquity, or for any sin, in any sin that he sinneth; at the mouth of two witnesses, or at the mouth of three witnesses, shall a matter .be established

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

164 שזוונות יהיו כזכיות

ריש לקיש: ”גדולה תשובה, שזוונות נעשות לו כזכויות“.

Yoma 86b:3 יומא פ"ו ב:ג'

אָמַר רִישׁ לְקִישׁ: גְּדוּלָּה תְּשׁוּבָה שְׁזוֹנוֹת נַעֲשׂוֹת לוֹ כְּשִׁנְגוֹת, שְׁנֶאֱמַר: ”שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל עַד ה' אֱלֹקֶיךָ כִּי כָשַׁלְתָּ בְּעֹנֶךָ“, הָא ”עוֹן“ — מִזִּיד הוּא, וְקָא קְרִי לְקָה מְכָשׁוּל. אִינִי?! וְהָאֲמַר רִישׁ לְקִישׁ: גְּדוּלָּה תְּשׁוּבָה שְׁזוֹנוֹת נַעֲשׂוֹת לוֹ כְּזָכוֹת, שְׁנֶאֱמַר: ”וּבָשׁוּב רָשָׁע מִרְשָׁעוֹ וְעָשָׂה מִשְׁפָּט וְצָדִיקָה עֲלֵיהֶם (חִיה) יִחְיֶה!“ לֹא קָשָׁא: כָּאן מֵאֲהָבָה, כָּאן מִיִּרְאָה.

William Davidson, Vocalized Aramaic (CC-BY-NC)

הערת קה"ת

יומא פו, ב.

על המהדורה

המהדורה הזאת כוללת לשון המאמר, התרגום לעברית של ימינו, הביאורים שלנו וההערות.

The Hebrew text of Likkutei Torah: © Kehot Publication Society, via Sefaria, CC BY-NC 4.0; formatting adapted.

התרגום שלנו לעברית של ימינו, מתוך התרגום האנגלי שלנו מלשון הקודש, בלי הערות קה"ת: CC BY 4.0.

הביאורים שלנו, עם הסקירה, השאלות והעמוד לילדים: CC BY-NC 4.0.

The notes: Kehot's marei mekomos ("Sources and References", including the Rebbe's notes) © Kehot Publication Society, via Sefaria, CC BY-NC 4.0; formatting adapted; our notes on them: CC BY-NC 4.0.

Sefaria: Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA); The Holy Scriptures: A New Translation (JPS 1917) דרך (Public Domain); Daat Shemot Rabbah (Public Domain); The Sefaria Midrash Rabbah, 2022 (CC-BY); Midrash Rabbah -- TE (Public Domain); William Davidson Edition - Vocalized Aramaic (CC-BY-NC); The Zohar; London, Soncino Press, 1933 (Public Domain); Tractate Berakot by A. Cohen, Cambridge University Press, 1921 (Public Domain); Kehot Publication Society (CC-BY-NC); Pirke DeRabbi Eliezer, Sefaria Vocalized Edition (Public Domain); Pirke de Rabbi Eliezer, trans. Rabbi Gerald Friedlander, London, 1916 (Public Domain); Sefer Yetzirah, Warsaw 1884 (Public Domain); Sefer Yezirah, trans. by Isidor Kalisch. New York, 1877 (Public Domain); Torat Emet 357 (Public Domain); Mishnah Yomit by Dr. Joshua Kulp (CC-BY); Daat Bereshit Rabbah (Public Domain); Pentateuch with Rashi's commentary by M. Rosenbaum and A.M. Silberman, 1929-1934 (Public Domain).

המהדורה כולה: CC BY-NC 4.0. מותר להעתיק, להדפיס ולהפיץ בחינם, בציון Kehot Publication Society ו־likuteitorah.com; אסור למכור. <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>

התרגום לעברית נעשה מהמהדורה האנגלית של likuteitorah.com בעזרת בינה מלאכותית (openai/gpt-6-luna-pro:batch), כשלשון המאמר לצדו לבדיקה. עדיין לא עבר עריכה אנושית. כל דבר חשוב יש לבדוק מול לשון המאמר.

הרבי ביקש ללמוד את מאמרי פרשת השבוע, «הפרשה החסידית», באותו שבוע, מחולקים לשבעת ימיו (Sichah of Shabbos Parshas Vayakhel 5725). למה ללמוד, וברכות הרבי: [/likuteitorah.com/about/the-chassidishe-parsha/](https://likuteitorah.com/about/the-chassidishe-parsha/) (Toras Menachem vol. 42, pp. 306-309).

מיום חגיגי ולא מסחרי. אין כאן מכירה. אין שיוך לקה"ת, ל־Sefaria או לספריית ליובאוויטש. © likuteitorah.com

מתוך [/likuteitorah.com/he/likutei-torah/vaeschanan/4/](https://likuteitorah.com/he/likutei-torah/vaeschanan/4/)

מוקדש לכבוד

מוקדש לכבוד הגאון המקובל רבי לוי יצחק שניאורסאהן זצ"ל

אבי הרבי, רבי לוי יצחק